

CHAQ'RAB' RAJLIL 51-2007

LI K'UB'LEB'AAL CHAQ'RAB' RE LI TENAMIT WATEMAAL

XK'OXLANKIL

Xb'aan naq anjel ru xk'uub'ankil sa' chaq'rab' re xkolb'al li k'a' re ru a yaal k'a' re ru re xkolb'al rix chi chab'il lix k'ulub li poyanam chi junjunqil maraj maraj sa' xchaq'rab'il li tenamit wanko wi, lix b'enwaeb' a'an chuuteb' kok' ut jwal ka'ch'in ut mero ninq aj k'anjel, eb' li maji' na ke' ilman jo aj k'as.

XK'OXLANKIL

Xb'aan naq xtsb'al ru sa' xchaq'rab'il li qa tenamit, sa' cha'chalenb'il ru, xtsb'al lix kolb'al li aq'ej, li nak'eeman retal naq inka' nakeeman xloq'al chixjunil li k'iru wan, na ilman lis anjelil ru lix kolb'al rix li k'a'aq re ru li junkab'al ut xaqab'ankil ru sa' junpaat ut ch'olch'ok ru re xtsb'al ru ut k'anjel wan rilom ruk'in a'an.

XK'OXLANKIL

Xb'aan naq chi junpaat xk'uub'ankil, xjalb'al ru, xhonalil, xsachik ut xb'anunkil lix kolb'al li k'a'aq re ru re li jun kab'al ut xk'eeb'al chi nawek a'an, ut jokan ajwi' chiru li chaq'rab' sa' wiib'al ut chiru chik jalan poyanam, anjel ru xkuub'ankil jun retalil sa' uulul chiich, ak re ajwi li k'anjel a'an ut wank xkolb'al rix re naq chaab'il takanjelaq.

JOKAN NAQ

Li xb'anunkil li qa k'ulub' li naxye sa' li chaq'rab' 171 li tziib' a re li xna' lix chaq'rab'il li qa tenamit.

NAJ XAQ'AB'

Li naxye:

CHAQ'RAB' RE XKOLB'AL LI K'A' RE RU WAN

XB'EEN XJLOMIL

RAJOM, XCHA'AL, XYAALAL, LI XKOLB'AL LI K'A' RE RU WAN UT CHANRU XB'ANUNKIL LI CHAQ'RAB' A'IN

1 RAQAL. Rajom

Li chaq'rab' a'in li rajom a'an xk'uub'ankil lix kolb'al rix li k'a' re ru wan ut xtziib'ankil lix kolb'al li k'a' re ru xb'aan a'an na k'uubaman ru.

2 RAQAL. Xch'olob'ankil

Lix ch'olob'ankileb' li aatin choq re li jun ajwi ut choq re li naab'al. Ut jo'kan naq na tawman ru li chaq'rab' a'in jo':

- a) **Aj tenq junelik:** Chijunil li chaab'il re li jun xaqalil b'ar wi yal xk'eeman maraj xhulak sa' xyanq li k'a' re ru, b'ar wi wan lix k'ulub' ut ink'a tix tzeq lix yo'lajik ut Naru risinkil s'a xyanq li jun siir chi ink'a takub'simanq lix loq'al sa' wiib'al.
- b) **Aj to'ninel kolb'il rix:** Li poyanam maraj poyanmeb' b'ar wi xexk'ul li usilal ruk'in laj to'ninel ut maraj ruk'in li chaq'rab' na k'eeman jun xkolb'al rix li k'a' wan re li wan sa' xk'ab'a maraj ink'a re xtenqankil li jun a'an un maraj junaq chik rox poyanam.
- c) **Xto'ninkil chi ko'k toj:** Li k'uub b'ar wi laj to'ninel naj ye naq tixtoj lix to'ninkil ut maraj li xk'ulub' ut lix tojb'al li k'iru xk'ul.
- d) **K'a'aq re ru re lu jun xaqalil:** Chisjunil li k'a'aq re ru li Naru xche'b'al eb' a'an li wankeb' sa jun tusul hu chisjunil ut maraj xjunesal, li k'ub'k'ukil chiich ha'yaal k'iru xk'anjel, laj tenqeb' junelik, xjolomil ut maraj xhuhil to', xjolomil ut maraj xhuhil k'ay xokenk sa' li k'ayink ut eb' li ch'uuteb' laj k'ay, yuib'amb'il sa' li hu.
- e) **K'a'aq re ru ink'a re li jun xaqlil:** Chixjunil li k'a'aq re ru ink'a re li jun xaqalil eb' li nake' k'eeman sa' ajl re li to' ut lix reechani xjolomankil xk'auxlankil.
- f) **K'a'aq re ru li wan xkolb'al rix:** Ha'yaal li k'iru li k'a'aq re ru usta re junxaqalil ut maraj ink'a', usta yal sa' xyanqeb' na'el, li nak'anjelak choq re lis kolb'al ut xb'anunkil li tento' tix b'aanu ha'yaal chanru xaqab'amb'il chiru. Lix kolb'al rix li k'a'aq re ru sa' xyanqeb' a'in na xb'eresi rib' toj, chi maak'a xmajelil re naq tixye lix k'ab'a ut maraj tyeeq xk'ab'a sa' li hu li hexaqab' re xkolb'al rix ut maraj sa' li tusul hu b'ar na Tziib'aman wi sa' chaq'rab', lix k'ulub' li nak'uluk, naq li k'arure li yoo xkolb'al rix tento' naq texkajk'amu wi textzeq maraj texpo' li k'iru re yal xjuneseb' rib'ut ink'a xchajkilal chaq li k'a' ru re tixtoj chalen naq na reqe' lix kolb'al rix.
- g) **K'a' re ru elenaq ruk'in junaq jalan chik:** Eb' li nake' k'eeman retal naq elenaq chaq rukin juna k wan ajwi, maraj kama'an li rilb'al, junaq ak' maraj tumin chi tuminal, maraj yaal k'eeb'il sa' k'uuleb'aal tumin chalenaq sa' li ink'a re sa' xjalojik ru maraj ruuchil li k'a'aq re ru wan li yoo chixkolb'al rix lix na'il chaq, maak'a na ajman re ha'yaal jarub' xtusulal xjal laj eechal re lix jal ru maraj xk'e reqaj. Naq chirix li tumin nak'eeman sa' k'uuleb'aal tumin naq xk'ul li tumin li jalan xchal wi.
- h) **Aj loqonel ut maraj aj echanel re sa' jun loqok chi chaab'il:** Li poyanam li wan ut maraj maak'a xnawom chirix li k'anjel li nab'anuman chirix li k'a' re ru re chirix xjolom li kolb'ileb' rix, naj loq ut maraj na k'e' re xb'aan junaq chik jalan li naxkanjela li xk'ayinkil li k'a'aq re ru wn re xkolb'alrix, chi sa' lix k'anjel re k'ayink ut eb' a'an li wankeb' xkolb'al rix. Ha'ut li rech'alal li nakayin re a'an maak'aeb' sa' ajl, jo' naxye sa' lix chaq'rab'il laj k'ayinel, eb' li nake'okenk sa' li k'ayink, eb' li nake'jolomin re, eb' laj tzilol rix ut maraj li nakexaqab'an xtzaq ut maraj junaq chik li ani wan rilom ut xnawom sa' li k'anjel ut maraj li k'ay.
- i) **Lix xaqab'ankil li nakolman rix:** Li sum k'uub' b'ar wi laj loqonel naxaqab' li xb'anunkil li k'anjel ruk'in li nak'ehok li k'a' re ru naxkol ut naxkol ruk'in li k'aru re wan. Naru xb'anunkil sa' komonil ut maraj xjunesal ruk'in lix tojb'al. Li sum k'uub' ink'a wan sa' ajl li nakolman rix, tento' naq ta'b'anumanq chi tziib'amb'il ut tixch'utub' li anje ru li xaqab'amb'il sa' li chaq'rab' a'in.
- j) **Li rilb'al:** Lix na'leb' lix xaqab' laj k'ay ruk'in li na k'ehok li k'a'ru re, ink'a yalaq ani ta'ruuq chi ilok re ut chi ch'e hok re li xtumin sa' li k'uuleb'aal tumin li nak'anjelak choq xkolb'al li k'a' re ru, toj sa' li honal xaqab'amb'il sa' li sum kuub'. Li ani li nakolok tento' naq tix ch'olob' chi tziib'amb'il sa' li k'uuleb'aal tumin li wan wi, re naq tixk'ul chi chaab'il li yook chixb'anunkil, ut

a'an li anjel ru re naq wan xwankil lix chaq'rab'inkil lix kolb'al ut xk'ulub'ankil li yoo chi kanab'ank li k'a' re ru.

- k) Li to'nink ruk'in hu:** Li sum k'uub', a'yaal li k'iru, b'ar wi jun aj k'ulanel tumin li nayehok, patzb'il ut chanru naxye li xchaq'rab'inkil li poyanam li napatz'ok ut maraj sa' xk'ab'a, ut li naj qaxtasi lix hu maraj junaq reetalil ut xtusulal li tojok: **a)** Na puersiman ru xtojb'al junaq jalan chik re tk'uluq re ut maraj tsume xtojb'al junaq tz'iib' ut maraj junaq chik xaqab'amb'il xb'aan laj to'ninel. **b)** Naj sume junaq jalan chik aj k'uuleb'aal tumin re naq tix toj ut maraj tixsume xtojb'al li na xaqab'aak chix toj. **c)** Nax sume junaq chik k'uuleb'aal tumin re xk'uub'ankil xqaxtesinkil li hu li na patzman maraj nayeman re naq tch'lob'amanq xtojb'al, a'yaal naq tixb'anu li xaqab'amb'il re li k'as ruk'in hu.
- l) To' na kolek rix:** Lix kolb'al li k'a' re ru nak'ehok chi kolek li k'a' re ru re li nax patz xkolb'al, a'an jun xk'ulub' li truuq chix patzb'al maraj xk'ulb'al xtoj chi tuminal, li maji' na toje' re xb'aan junaq jalan poyanam, ut tento' s' xb'een xb'aanunkil li jun a'an.
- m) Li ani tento sa' xb'een xtojb'al li k'as li kolb'il rix:** Li poyanam li teneb'amb'il sa' xb'een xb'anunkil chiru li xto'nink a'an li xtojb'al li tumin li nak'anjelak re xkolb'al li k'a' re ru lix to'ni.
- n) Li to' kolb'il rix:** Li poyanam li na to'nink ut maraj junaq chik jalan, b'ar wi a'an na kolok rix li k'a' re ru jo' chanru naxye sa' li chaq'rab', choq re laj to'ninel, re skolb'al xb'anunkil li teneb'aamb'il sa' xb'een laj to'. Laj to'ninel naj k'eeb' sa' ch'uuut laj to'nineleb' lix kolb'al li k'a' ru reeb' chirix li xaqxo wilix b'anuman.
- o) Li xb'een aj to':** Li poyanam li teneb'amb'il sa' xb'een xb'anunkil Naru a'an ajwi li najk'e lix kolb'al lix to'ni.
- p) Xb'een li ta'b'anumanq:** Lix b'anunkil chi chab'il b'ar wi jun li poyanam tb'anu chi tz'aqal lix k'anjel jo' aj to'ninel, jo' chanru xb'anunkil junaq k'ayink ut ril jo' jun k'ayib'aal re a'an. A xb'ehil xb'anunkil li k'nje a'in na ok li teneb'amb'il re xk'oxlankil lix b'ehil re xkolb'al lix tz'aq ut lix kolb'al li k'a' re ru tento xkolb'al rix.
- q) Xhuhul sa' uulul ch'iich:** Yalaq k'iru chi huhil yuib'amb'il, nataqlaman, nayeman, nab'anuman, nak'ulman, nak'ulaman ut nailman sa' li uulul ch'iich b'ar wi wan reetalil lix kolb'al li k'a' re ru. B'ar wi li chaq'rab' a'in, ayaal li k'iru chi huhil li napatz'man chi tz'iib'amb'il Naru xk'eeb'al sa' li uulul ch'iich ut a'an tento naq wanq li xkolb'al li k'a'ru li tsik' ut a'an tz'aqal yaal li xaqxo sa' li chaq'rab' a'in ut li xaq'ab'amb'il sa' li k'ayink s'a li uulul ch'iich'.
- r) Li uulul ch'ich':** A'an nax jultika li chanru nayiib'aman, nataqlaman, nayeeman, nak'ub'oman, nak'ulman ut na'ilman li ch'olob'amb'il ut li esilal ruk'in li ch'iich' nak'anjelak ruk'in uulul ch'iich', ru'uj uq sa' li uulul ch'iich', sa' xkutankil, eetalil ch'iich', sa' aatik'uul k'aam ch'iich' ut maraj a'yaal k'aru chi ch'iich'il nak'anjelak jo' eb' a'an.
- s) Eb' li ch'iich':** Li k'a'aq re ru re li jun xaqalil li na'oksiman sa' jun li k'anjel, rilb'al ut maraj xpuk'inkil li loqok-k'ayink.
- t) Li juch' sa' li uulul ch'iich':** Li k'ab'a'ej li na k'ulman sa' li uulul ch'iich' ut b'ar wi nake' aatinak chi sa' ut maraj najunajiman ut maraj ch'utch'u ruk'in a'an, ut Naru roksinkil re xk'eeb'al jo' reetalil li naj k'e lix juch b'ar wi wan rilom ruk'in li aatinak sa' li uulul ch'iich' ut xyeeb'al naq lix k'e lix juch' tsume li esilal lix tawman sa' li aatinak sa' li uulul ch'iich'.
- u) Xtusul hu b'ar wan li k'ab'a'ej:** Li hu li k'eeb'il xb'aan li nak'amok re retalil li k'a'aq re ru wan, xjalb'al, xb'aytasinkil ut maraj xsachb'al lix kolb'al rix li k'a' re ru, jo' chanru naxye sa' li chaq'rab' a'in ut lix chaq'rab' a'in ut lix chaq'rab' re li nak'amok reetalil li k'a' re ru wan chixjunil.

- v) **Xkolb'al li anjel ru re li k'a' wan:** A'an jun lix kolb'al li k'eeb'il re li na to'nink, na wan sa' ajl li nake' tenq'an, li na tojok lix patz'man, xb'aan laj to', re li k'a' re ru re li jun xaqalil b'ar wi xb'aan a'an nakolman rix li k'a're ru. Li kolok a'an naru re li k'a' re ru wan maraj li toj maji' wan ut tojb'il jo' chanru xyeeman.
- w) **Xkolb'al li k'a' re ru wan:** Xkolb'al li k'iru nak'anjelak sa' li jun kab'al li xaqab'amb'il sa' xb'een lix na'aj ut b'ar wi laj to' naj numsi choq re laj to'ninel re xkolb'al junaq chik b'ar wi xye a'an b'ar a'aneb' texkol li k'a'ru re a'an jo' jun tenq oksinb'il.
- x) **Xkolb'al chi ink'a xyeeb'al li wan ut xkolb'al li maak'a':** Xkolb'al li xaqxo chi k'anjelak sa' xb'een li k'a' wan li naj k'ula laj to', ut b'ar wi nakana jo' jun xkolb'al lix k'as, xb'aan a'an tento' xtzii'b'ankil sa' li chaq'rab'il li k'a' wan re li wan rilom rukin laj to'ninel.
- y) **Xtusb'al li k'a' wan:** Chixjunil ut maraj jun siraq li nak'eeman chi k'ayiik ut maraj chi to'niik, sa' li honal li na b'ay jun li k'ayiink-loq'ok, na ok sa' ajl li k'a' r ru wan li re li jun kab'al ut maraj elenaq chaq aran li wan ruk'in laj to'ninel. Lix tusulal ink'a' wan li re li jun kab'al ruk'in li na to'nink re troksi ut maraj tb'anu li k'iru li naraj ruk'in a'an.
- z) **Li teneb'amb'il li yook chi kolek:** Teneb'amb'il sa' xb'een li na to'nink li xb'anunkil li xaqab'aman chi kolek rix ruk'in li k'a' ru re li naxk'e laj to'ninel jo' naxye li chaq'rab' a'in.
- aa) **Li wan re:** Li k'iru wan re naru naq wan ut maraj yal wan sa' xk'ab'a. Li xb'een a'an li tusturu xb'aan li nayeeci'ink, ut lix kab' a'an b'ar wi li chaq'rab' nax ye ut maraj naj k'ulub'an tixk'ul li k'a'aq re ru xb'aan li to'nink naq kok' usta ink'a tixq'axtesi, chi tib'elejil re laj to'ninel.
- bb) **Xtusulal lix b'anunkil li na ala sa' xch'ool:** A'an li nab'anuman ink'a chiru li chaq'rab' b'ar wi wiib' chi poyanam nakexb'anu b'ar wi texk'ulub'an lix ch'ool ha'yaal toj joq'e li honal texaqab' ut jo' najtil tb'anumanq wi ut maraj ha'yaal joq'e honal jo' naxye li chaq'rab' a'in.
- cc) **Xpuktasinkil resil:** A'an li natawman ruk'in li xtzii'b'ankil sa' lix chaq'rab'il li k'iru wan li na k'eeman choq reqaj ut maraj xkolb'al ut maraj li na'aj li wan sa' xk'ab'a a'an li naxb'anu li nak'uluk ut maraj junaq chik li xaqab'amb'il xb'aan laj eechal re, b'ar wi naxch'lob' li xk'ulub' chiru li jun chik a'an.
- dd) **Xchaq'rab'inkil:** Li rilb'al li xtzii'b'ankil lix kolb'al li k'a' re ru wan re li junjunq jo' chanru naxch'olob' sa' li chaq'rab' a'in.
- ee) **Reetalil li xaqab'ankil lix k'ay choq reetil xaqab'ank:** Chixjunil lu hu b'ar wi nayeman junaq k'ulub' b'ar wi nak'anjelak re xtitz'b'al li xqaxtasinkil li k'a're ru re junaq wan ruk'in chik jalan, k'uuleb'aal k'a'aq re ru , ut maraj aj eechal b'eeleb'aal ch'iich', eb' a'an li retalil li k'ulanb'il ut xnawom ut maraj reetalil li k'uulanb'il.
- ff) **Aj k'ay ut maraj aj to'ninel sa' xb'ehil li k'ayink-loq'ok:** Li na to'nin b'ar wi wan choq aj k'ay ut maraj aj to'ninel k'a'aq re ru lix komon ajwi aj wi rib' jo' eb' li k'a're ru re li jun kab'al, naj k'ayi sa' lix honalil li xaqab'amb'il ruk'in chik junaq poyanam, li ani naloq'ok re chi wan ut maraj maak'a xnawom ruk'in lix loq' naq a'an wan choq xkolb'al rix k'a' aq re ru.

3 RAQAL. Xyaalalil lix kolb'al li k'a' wan.

Lix kolb'al li k'a' wan a'an jun xk'ulub' chi tz'aqal li na to'nin re laj to'ninel, re xkolb'al ut xb'anunkil jun ut maraj naab'al li tento sa' xb'een laj to' ut maraj junaq jalan chik. A'an li nake' raj naq tak'eeq re laj k'ehol to' re xkolb'al li k'a're ru wan re junaq ut lix b'anunkil. Li xkolb'al li k'a're ru xaqxo jo' naxye li chaq'rb' a'in.

- a) Sa' xb'een li k'a'aq re ru li jun kab'al, xtzaqob' ut chalenaq chaq ruk'in li jun xb'een wa.

- b) Sa' xb'een li ink'a' k'a'aq re ru li nahoksiman ut maraj na taqlaman wi; ut,
- c) Sa' xb'een lix k'ulub' li na t'ane' sa' xb'een a'an.

Li xyalalil li xkolb'al li k'a'aq re ru nax rameb', jo'keb', li sum k'uub', xaqab'amb'il, ut maraj junaq raqal li nahoksiman re xkolb'al li teneb'amb'il roxloq'inkil li k'a'aq re ru, jo' xkayinkileb' re xkolb'al li xb'eresihom, li kok'to' kolb'il li k'iru re junaq k'ayib'aal ut maraj xtuminal xk'ay, li kub'sinb'il li k'as ut maraj li maji' nak'ulman xtz'aq sa lix tasal hu laj to'ninel, lix to'ninkil ut maraj junaq chik jalan li k'a'aq re ru li nakolok li wan sa' lix chaq'rab'il naq toj maji' naru li chaq'rab' a'in.

4 RAQAL. Rajom lix kolb'al li k'a'aq re ru.

Lix kolb'al li k'a'aq re ru li naxye sa' li chaq'rab' a'in, naru xaqab'ankil sa' jun sum k'uub' maraj chiru li chaq'rab' sa' xb'een junaq ut maraj naab'al li k'a're ru sik'b'il ru, sa' xyanqeb' li anjel ru ut maraj sa' xb'een chixjunil li k'a'aq re ru li na to'nin. Li rajom a'an naq ta'b'anumanq li xyeeman chi chaab'il, kutan ru. Eb' a'in naru ut anajwan ut maraj li toj ta' chalq sa' jun kutan xaqab'amb'il ut maraj truuq xaqab'ankil, ha'yaal li k'iru, usta anajwan ut maaj toj sa' jun kutan, re li jun xaqalil maraj ink'a, xaqab'amb'il ut maraj ink'a, li naru xk'eeb'al xtz'aq sa' lix honalil li xaqab'ankil ut maraj chirix chik a'an, chi ink'a natz'ilman rix chanru xb'anuman li sum k'uub' xe'xaqab', jo' b'ar wi lix to'nin wan lix k'ulub' sa' xb'een li k'a'aq re ru a'in.

5 RAQAL. Xkolb'al rix li k'a' wan sa' xk'ab'a ut li maak'a sa' xk'ab'a.

Lix kolb'al li k'a' wan xaqxo, jo'naxye sa' li chaq'rab' a'in un jo' eb' naxye lix chaq'rab'il li xe' xk'uub, b'ar wi ink'a xe' xjal ru li chaq'rab'. Lix kolb'al li k'a'wan naru ruk'in li wan sa' xk'ab'a ut maraj ink'a, sa' xb'een li k'iru wan ut lix k'ulub' li wan ut maraj ta'wanq.

Na yeeman naq xaqab'amb'il xkolb'aleb' li k'a're ru:

- a) Eb' li nakole'k li k'iru wan, sa' li honal naq laj to' naxnumsi re lix to'nin re ut maral chu k'uulaak sa' xk'ab'a. Li rechaninkil ut li rilb'al li k'a're ru li nakolman rix;
- b) Ha'ut eb' lix kolb'al rix li ink'a wan sa' xk'ab'a sa' li honal naq xe' xk'e rib' sa' sum k'uub re xkolb'al, ha'ut li wiib' nakexye junaq jalan chik chi naleb'; ut,
- c) Sa' lix kolb'al li k'a' wan sa' xb'een ut maraj lix k'ulub' sa' jun kutan sa' li honal naq laj to' aj kolol rix tixk'ul li k'a'aq re ru wan ut maraj lix k'ulub' sa' xb'een a'an.

Lix kolb'al li k'a'wan li naxb'anu li nayeman chi tz'iib'amb'il sa' li chaq'rab' a'in tixk'e re laj to'ninel re tixkol sa' junajil lix k'ulub' chi tzaqal re xkolb'al li wan, jo' naxye sa' lix kab' raqal re li chaq'rab' a'in lix k'ulub' re naq te'xtoj ruk'in li xtz'aq li texk'ayi wi li k'a're ru li xe' xk'ul re naq texkol wi rix.

6 RAQAL. Lix k'ulub' chi tz'aqal sa' xkolb'al li k'a'wan.

Jo'kan ajwi' tento naq wan lix k'ulub' sa' xb'een li k'a'ru re ink'a naru xjachb'al li naj kol rix li k'a'ru wan re.

- a) Eb' laj to'ninel li k'eeb'il lix k'ulub' chixramb'al ut maraj xchapb'al, sa' eb' li na'leb'eb' a'in usta ink'a tz'iib'amb'il re naq a'an tak'ulmanq.
- 1) Li ch'uut li yook chi nat'ok lix tuninal ut lix k'anjela laj tenq' sachb'il li xwankil;
- 2) Xnatb'al li aq'ej xb'aan jun aj ilol warib'aal.

- 3) Xnatb'al laj k'anjel ruk'in li xyaalal li xtaqlankil, eb' li wan reetalil sa' li chaq'rab'.
 - 4) Xnatb'al li xk'uulan ruk'in lix k'uula.
 - 5) Xnatb'al laj k'ab'lanel li xb'aanu xk'anjel.
 - 6) Xnatb'al laj tusul k'a'aq re ru sa' lix tusru.
 - 7) Ha'yaal k'iru chik junaq lix k'ulub' re xnatb'al li xaqab'amb'il sa' chaq'rab'. Li naxb'anu sa' xb'een junaq k'a'aq re ru xb'aan junaq poyanam li wan xto' maraj junaq xloq'al choq re sa' li sum k'uub' b'ar wi xyo'la chaq li to'.
- b) Tixyal xsahil lix k'ulub' tz'aqal sa' xb'een xb'anunkil ut ti xtz'iib'a re naq toj wi nax k'am chi nim jo' chanru naxye sa' li chaq'rab' a'in sa' xtusulal laj ilol re, laj k'anjel, aj raqol chaq'rab' ut maraj aj jolominel, b'ar wi textoch junaq jalan chik li poyanam ka'aj wi sa'eb' lix tz'iib'ankil jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in.

6 RAQAL. Jun ajwi li ta'b'anumanq re xkolb'al li k'a'wan.

Li chaq'rab' a'in nax tus ru sa' komonil ut xjunesal lix kolb'al li k'a'wan, toj sa' chixjunil li k'a'wan usta sa' cha'chalenb'il ru sa' lix Chaq'rab'il li qa Tenamit Watemaal. Xb'aan a'an li aatin re xkolb'al li k'a'wan natauman ru jo', jo' xkolb'al chixjunil li k'a're ru wan, b'ar wi wan sa' aj li yal sutb'il ut ink'a ta'yeeq re li komonil ut maraj junaq, re li k'aleb'alil, li ilok xul ut maraj laj yib'anel k'a' re ru; li k'a're ru wan reetalil naq k'uulanb'il, xtenq, xhu re li reetalil lix tumin, reetalil li wan re sa' k'as li wan sa' k'uuleb'al li sa risinkil ut lix tz'aq junaq lix kolb'al junaq li reetalil li xtojom chi tz'aqal yaal.

8 RAQAL. Li xb'anunkil yal xtz'aqob'.

Eb' li ink'a wan sa' li chaq'rab' a'in, texik sa' li tz'iibanb'il re laj k'uulanel tumin, li junjunq, ut li nab'anuman junelik; ab'anan tento naq ink'a xjal li k'iru li naxye sa' li chaq'rab' a'in ut te'tz'ilmanq rix jo' chanru naxye chi tz'aqal.

9 RAQAL. Xtusulal ru li tento xb'anunkil re xkolb'al.

Li tento xb'anunkil re xkolb'aleb' ink'a ka'jwi li k'as, naru jo'keb' ajwi':

- a) Li ral chi tustu ru ut eb' li xka'al li na el sa' lix na' li toj maji natojman li tento xkolb'al tz'ilb'il rix jo' xaqab'amb'il ut maraj jo' lix kolb'al a'an; ha'ut ink'a wan reetalil a'an ta'tz'ilmanq rix sa' xb'een tz'aqal li ral toj chalen b'ar xraqe' li royb'eninkil;
- b) Eb' li tento naq tixtoj re laj to'ninel, jo' chanru xaqab'amb'il sa' lix hu lix k'uub'a ru sa' xtiklajik;
- c) Eb' li ta'sachmanq chirix xb'aan laj to'ninel re xkolb'al ut rilb'al li k'a'wan; jo'keb' ajwi lix b'anuman re naq xb'anuman li kolok a'an;

- d) Eb' li xpo'man, ut xjotb'al jo' xaqab' anb'il sa' lix chaq'rab'il, ut maraj lix xaqab' laj raqol aatin xb'aan naq ink'a xb'aanu li xaqab' anb'il sa' li xtiklajik ut maraj lix kolb'al rix.
- e) Li xraqb'al lix k'ulub' re li xpo'man ut xjot'man naq xe'xaqab';
- f) Ha'yaal li k'iru chik xe'xaqab' eb' a'an sa jun sum k'uub', jo' nayeeman sa' li chaq'rab' a'in, ut ink'a xe'b'alaqaiik, li xchaab'il naleb' ut xtusulil choq re chixjunil.

XKAB' XJLOMIL (II)

XAQAB' ANB' ANKIL LIX KOLB' AL LI K'A' WAN

10 RAQAL. Xaqab' anb'il lix kolb'al li k'a' wan.

Lix kolb'al rix li k'a' wan xaqab' anb'il sa' jun xchaqrab'il linakexb'anu laj to' rechb'een laj to'ninel ut maraj jo' naxpatz' li chaq'rab'.

Li xtzaqalil, li yaalal ut li teneb' anb'il re xkolb'al li k'a' wan, jo' tusb'il b'ar wi na tz'iib'aman lix kolb'al a'an, jo' ha'yaal li k'iru chi huhul, xjolomil ut maraj reetalil li xtumin re xtz'iib'ankil, xjalb'al, xk'eeb'al xwankil, xnumsinkil ut maraj xraqb'al lix kolb'al rix li k'a' wan sa' li uulul ch'iich' a'an choq re chixjunil jo' chaq'rab' inb'il, juntaq'eet naq tz'iib' anb'il sa' li hu.

Naq anjel ru junaq hu, xtusb'al xjolomil, reetalil ut maraj xk'eeb'al xwankil li na k'amman sa' li Xtz'iib'ankil ut maraj patz'b'il xb'aan a'in, chi tz'aqal yaal ut maraj juchb'il xb'aan laj nawol chaq'rab', ut a'an li patzb'il tento xb'aanunkil.

- a) Naq texk'am sa' li na Tz'iib'aman wi, li xk'eeb'al lix wankil naru xb'aanunkil : xb'aan laj nawonel chaq'rab', chi ruq maraj sa' uulul ch'iich', ut maraj junaq chik li xb'ehil re naru wi xtz'iib'ankil;
- b) Naq tixqe li na tz'iibank lix kolb'al li k'a' wan, lix wankil naru xtz'iib'ankil chi uq'ej maraj sa' uulul ch'iich', xb'aan laj k'anjel ut maraj j k'anjeleb' k'eeb'il xwankil xb'aan li chaq'rab' a'in ut maraj li naj tux ru li chaq'rab'il li tz'iib'ank.

11 RAQAL. Li naj k'am chaq li xkolb'al li k'a' wan in

k'a' wan sa' xk'ab'a laj eechal re.

Li xkolb'al li k'a' wan ink'a' wan sa' xk'ab'a laj eechal re, li sum k'uub' b'ar wi xaqab' anb'il tento naq te' xkanab' chi tz'iib' anb'il ut tixk'am li anje ru li xe' xk'uub', ha'ut li xaqab' anb'il li ink'a a'an, chalen sa' xhonalil lix juch; chiru junaq jalan chik poyanam tento naq t'ok chi b'eeek li xwankil sa' li honal naq texpuktasi resil wi li nakolman rix a'an li k'a're ru li tawanq sa' jun kutan maraj li toj texloq, lix k'ulub' laj k'as sa' xb'eeneb' a'an tento naq texkanab' chi k'uulanb'il chalen sa' li honal a'an toj chalen naq tixk'ul lix k'ulub' sa' xb'een li k'a' wan li naj jayali rix.

12 RAQAL. Li anjel ru sa' li sum k'uub' re xkolb'al rix.

Li sum K'uub' re xkolb'al li k'a' wan, ink'a' wan sa' ajl lix kolb'al li k'a' wan sa' xk'ab'a, tento naq wanq chi tz'iib' anb'il, ha'yaal usta sa' hu wan xwankil xb'aan li chaq'rab' ut maraj junaq hu y'iib' anb'il ut juch'b'il chi tz'aqal yaal, usta sa' uulul ch'iich' ut maraj junaq chik b'ar wi nakana reetalil junelik li xnawomeb' chirix li xe' xaqab' xkolb'al rix. Li sum k'uub' a'an tento naq wanq eb' chi sa' eb' a'an:

- a) B'ar xb'anuman ut joq'e xb'anuman;

- b) Xk'ab'a, b'ar wan rochoch, xhu b'ar wi na ilman naq a'an ut eb' lix komon b'ar wi na k'eeman reetalil naq laj to' ut laj to'ninel li nakexkol wi;
- c) Lix k'ihal chi tz'aqal re xkolb'al li yoo xkolb'al li k'a'wan;
- d) Lix tusulal li k'a'wan li yoo xkolb'al rix ha'uteb' li k'a're ru wan elenaq ruk'in jalan chik, li naru xb'aanunkil sa' komonil ut maraj xjunesal, jo' b'ar wi elenaq chaq a'an;
- e) Lix honal ut maraj li b'ehil li xaqab'amb'il li tento xb'aanunkil re xkolb'al rix;
- f) B'ar wi nayeeman naq li k'a'wan xe' tusub'aak te'k'anjelaq re xkolb'al li tento xb'anunkil li xe' xkol rix.
- g) Jun xch'olob'ankil sa' komonil ut maraj xjunesal li tento xkolb'al;
- h) Eb' li xb'ehil ut xtusulal b'ar wi naq eb' li yoo xkolb'al na ok chi osok maraj nak'os xnimal chalen naq to ink'a chik xkuy xtojb'al li k'as;
- i) Li xk'ulub' ut li tento tixb'anu li tixaqab' laj to'ninel, eb' li jalaneb' jo' xaqab'amb'il sa' li chaq'rab' a'in;
- j) Li xb'ehil li ta'anumanq xjunesal wi jokan xaqab'amb'il xb'aneb' sa' li sum k'uub' xe' xjuch;
- k) Lix k'eeb'al sa' xtasalil li tento tixb'anu, wi jokan xaqab'amb'il xb'aneb' li wiib' a'an; ut,
- l) Lix juheb' ut maraj li ru'uj ruq reeb' li wiib'eb' a'an wi ink'a nakexnaw xk'eeb'al lix juch'; sa' li naleb' a'in tento naq wan junaq li tiloq re naq yaal li xe' xb'anu.

13 RAQAL. Li naj k'am chaq lix kolb'al li k'a'wan.

Li xkolb'al li k'a'wan re na b'anuman chi xaqab'amb'il ut xb'aan a'an, tixtusub' li tixk'am chaq sa' xyanqeb' li xe'b'anun re, chalen toj sa' li honal naq laj to' naj qaxtasi li k'aru re ut maraj rilb'al li k'a're ru wan re xkolb'al laj to'ninel na kolman rix ut maraj junaq chik jalan xaqab'amb'il xb'aan laj eechal re, ink'a wan sa' ajl li ink'a wan reetalil li xe' xsum k'uub'i.

14 RAQAL. Lix k'ulub' ut li tento tixb'anu sa' xkolb'al li k'a'reru li ink'a wan sa' xk'ab'a.

Sa' xkolb'al li k'a'wan ink'a wan sa' xk'ab'a laj to' ut eb' lix komon maak'a sa' ajl li xe' xk'uub' jalan chik xjuneseb', twanq lix k'ulub' ut li tento tix b'anu jo' na tusman ru eb' a'an aneb' a'in:

- a) Roksinkil, wanq sa' ruq, kolb'al ut xrab'al li k'a'wan li yoo chi xkolb'al ut eb' li elenaq chaq ruk'in li k'a'wan sa' xhonalil li loqok-kayink laj to' ruk'in li xtusulal chi chaab'il ch'olob'amb'il sa' li chaq'rab' a'in;
- b) Xramb'al li xb'anunkil li xk'ulub'eb' li xyeeman sa' li junq raqal xnume b'ar wi laj to'ninel tixye resil re laj to' li naj kol li k'a're ru ut maraj li chirix a'an li rajb'al re xb'anunkil lix kolb'al li k'a'wan jo' chanru naxye sa' li chaq'rab' a'in;

- c) Xkanab'ankil re naq laj to'ninel naj kol rix tril chaq li k'a're ru yoo xkolb'al rix, re rilb'al li xk'ihal, xchab'ilal ut chanru naq na raaman;
- d) Xkolb'al jun aj kolol re tz'aqal, naq lix kolman rix jo'kan ta'raj chirix li sachek ut li sachik ut maraj xjot'b'al ink'a chalenaq ruk'in li roksinkil nab'anuman re li k'a'wan, li truuq xb'anunkil re jo' najtil li honal lix kolb'al; ut,
- e) Li xkomoneb' li te'xaqab' li jun komonil ut ink'a tixjal jo' naxye li chaq'rab' a'in.

ROX XJLOMIL (III)

XPUKTASINKIL LI XKOLB'AL LI K'A'WAN

XB'EEN CH'OL (I)

XTUSULAL LIX B'ANUNKIL CHI JUNIL

15 RAQAL. Xpuktasinkil li xkolb'al li k'a'wan.

Li Xk'ulub'eb' xk'eeb'al re xkolb'al li k'a'wan tento naq te'xb'anu chiru junaq jaln chik ka'aj wi naq xpuktasiman li resil.

Ta' puktasiiq resil choq xkolb'al li k'a'wan, ha'yaal b'ar chalenaq a'an li naj jot': xb'aan lix tz'iib'ankil ut maraj xqaxtasinkil li k'a'wan re laj kolol rix re laj to'ninel ut maraj re junaq jalan chik xaqab' anb'il xb'aan laj eechal re, b'ar wi xaqab' anb'il re naq xrechani ut maraj tril a'ineb', jo' chanru naxye sa' li chaq'rab' a'in.

16 RAQAL. Xkolb'al sa' xb'een li k'a'wan chalenaq ruk'in chik.

Li xkolb'al li k'a'wan naru xtenqankil ruk'in li k'a'wan elenaq chaq ruk'in junaq jalan chik ak wan aj wi, b'ar wi yeeb'il sa' li xtusulal b'ar wi xtz'iib'a chaq; wi jo'kan tento naq te'xtz'il rix li xch'uutil ut li xtusulal chijunil li k'a'wan li xjalman ru chi tasal sa' li xjalb'al ru.

17 RAQAL. Xkolb'al li k'a're ru li anjel ru.

Li xpuktasinkil li k'a'wan li anjel ru naxaqab'aman naq na tz'iib'aman, b'ar wi naxye li xwanjik anjel ru re xkolb'al a'in ut tixch'olob' li k'a'wan tustu ru, chi maak'a rajb'al ru naq tixch'olob' chi tustu ru.

Ha'ut li xkolb'al li k'a'wan li anjel r una xaqab'aman sa'eb' li k'iru wan, li ta'ok sa' li tasal hu re laj to' , laj to'ninel li tojoq re li xkolb'al li k'a'wan li anjel ru tento naq tixnumsi resil chi tz'iib' anb'il, sa' hu ut maraj junaq hu sa' uulul ch'iich', chi maji' ut maraj sa' xhonalil li xtz'iib'ankil li xkolb'al, re'eb' li xe' to'nink te'koloq kiru li xe' xtz'iib'a naq toj texkol rix li k'a'wan sa' li xtusul hu, re naq tixkol jun li na'aj li xwanjik sa' xb'een re'eb' laj to'ninel.

XKAB' CH'OL (II)

Xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li to'

18 RAQAL. Xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li to'.

Li xaqab'arb'il sa' li chaq'rab' a'in, li yeeb'il re naq tixkol li k'a'wan sa' xb'een li k'as, na b'anuman choq re chixjunil li k'eeb'il chi kole'k maraj chi k'ayik.

19 RAQAL. Xpuktasinkil resil chirix li xkolb'al li k'a'wan sa' xbeen li to'.

Tk'eemanqna'aj re xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'a'wan k'eeb'il xb'aan laj to' sa' xb'een li to'ni xb'aan naq laj to' xk'e choq reqaj, sa' li xtz'iibankil.

20 RAQAL. Li naxk'am chaq li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li to'.

Kajwi' li wan sa' li chaq'rab' a'in li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een rechb'een li to' ink'a tixjal li xwanjik ruk'in li xchaq'rab'il sa' xb'een rechb'een laj to'ninel re li to' kolb'il rix ut ink'a alaq li teneb'arb'il sa' xbeen, wi xb'anuman chi ink'a naj naw.

21 RAQAL. Li ink'a wan sa' ajl sa' li xkolb'al li k'a'wan sa' xbeen li to'.

Laj to' re li k'as li kolb'il rix, naru xjalb'al laj k'ehol to', chixjunil li ink'a chalenaq sa' li sum k'uub' juch'b'il xb'aneb' laj to' ut laj to'ninel naj kol rix, ut maraj junaq chik sum k'uub' xkomon rib' rechb'een li xe' xb'anu, b'ar wi' a'in naru xk'eeb'al xtz'aq wi' jokan naj patz' li to' xb'aan laj to'ninel.

Laj to' re li k'as kolb'il rix naru tk'e rib' xramb'al li xk'ajk'amunkil sa' xb'een laj to'ninel kolol rix, wi' jokan lix k'ulub' ut wanq sa' ruq li xb'een honal naq tixk'ul li resil b'ar wi' wan resil li to'kolb'il rix.

Laj to' re li k'as kolb'il rix naru xk'uub'ankil chi tz'iib'arb'il rechb'een laj to' na kolok rix, li relik re xramb'al chiru laj to'nonel kolb'il li ink'a wan in li xk'ulub' xk'ulb'al xk'ajk'amunkil jo naxye sa' eb' li k'uub'arb'il aatin li xye sa' eb' li raqal xnume'.

Ab'anan laj to' re li k'as li kolb'il rix ink'a ta'ruuq risinkil rib' sa'eb' li naleb' a'in:

- a) Li elenaq chaq sa'eb' li elq'arb'il b'anunb'il xb'aan laj to'ninel kolb'il; maraj,
- b) Ha'neb' li wankeb' sa' li ink'a naru xb'aan laj to' li na kolok.

22 RAQAL. Rosojik li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li to'.

Laj to' re li k'as k'eeb'il chi kolek naru traqeq li teneb'arb'il naq tixkol re laj to' na kolok; ab'anan li xtojb'al li ha'yaal li b'ar wn li tento sa' xb'een laj to' sa' li xhonalil ut maraj chirix naq xk'eeman chixnaw xb'aan laj to'ninel b'ar wi re a'an tento tixtoj, tixpuersi ru laj to', xtojb'al li jo' nimal chik re laj to'ninel kolb'il. Laj to' re li k'as k'eeb'il wi naru tixpatz' re laj to'ninel tk'e chi ril li hu maraj huheb' b'ar wi' xaqab'arb'ileb' lix kolb'al li k'a're ru wan, wi' maak'a li reetalil a'an, sa' li honal chiru wiib' kutan naru tixtoj laj to' kolb'il.

Li xyeeb'al resil re laj to' re li k'as k'eeb'il naru xb'anunkil ha'yaal k'iru huhil wi' chi tz'iib'arb'il chixjunil k'ulub'arb'il, wan sa' ajl aj taqlan hu maraj aj k'ehol esil, naq tixk'ul reetalil, xhuhul sa' uulul ch'iich' ut maraj yeeb'il resil xb'aan junaq aj nawol chaqrab'. Li xk'eeb'al li resil a'an, re naq us chi chaab'il, tento naq tk'e resil li to' li yoo xpatz'b'al li xtojb'al, ut xk'eeb'al li xch'olob'nkil re naq laj to' tixtoj li xk'as ka'aj wi' li ink'a k'eeb'il resil, laj to'ninel kolb'il ink'a

tixqaxtesi naq toj maji' na k'ulman li ink'a tixb'anu li teneb'amb'il sa' xb'een laj to' nakolok li tixsume xb'anunkil li kolok.

23 RAQAL. Xk'eeb'al chi xnaw ut xtojb'al li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li to'.

Naq xk'eeman chi xnaw laj to' li k'as k'eeb'il re naq ti xkol li k'a'wan sa' xb'een li k'as, tento naq tixtoj jo' ch'olob'amb'il sa' li xb'een li xhu re li resil k'eeb'il re ut xk'ulum. Nakana chi kolb'il ha'yaal li k'iru xk'ulub', xb'aanuhom maraj li ink'a' wan sa' ajl reeb' chik jalan aj k'ehol to' kolb'ileb' sa' xb'een li xb'een aj b'anuhom re, k'eeb'il re naq tz'aqal li xtusulal li xwanjik li xaqab'amb'il sa' xb'een li chaq'rab' a'in.

24 RAQAL. Xwankilal li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li to'.

Li xkolb'al li k'a'wan xaqab'amb'il sa' xb'een li to', ink'a wan sa' ajl li xk'ulub' re xtojb'al li hu, wan xwankil ink'a naj patz' ha'yaal li k'iru k'uub'amb'il xb'aan laj to' k'as ut laj to' kolonel b'ar wi naj tus xk'ulub' li jun a'in re xyoob'ankil junaq xkolb'al sa' xb'een li k'as ut maraj xnumsinkil a'an.

Li ink'a wan sa' li tasal hu a'in, ink'a naj jal li teneb'amb'il sa' xb'een xb'anunkil laj to' kolb'il ruk'in li to re li k'as k'eeb'il, xb'aan li k'aru xk'ul ut li xsachik li k'a're ru b'anumb'il xb'aan naq ink'a xb'aanu li k'uub.

ROX CH'OL (III)

Li tento na b'anuman li ink'a' chi tuminal

25 RAQAL. Xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li tento xb'anunkil ut ink'a chi tuminal.

Li xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'awan sa' xb'een li tento xb'anunkil ut ink'a ut ink'a tumin choq re laj to' kolb'il, jo'keb' a'an li xq'axtesinkil junaq k'a'wan choq re junaq jalan chik ut maraj xb'anunkil li teneb'amb'il sa' li sum k'uub', naxaqab'aman sa' xb'ehil li xtz'iib'ankil sa' li xtz'iib'aman wi'.

26 RAQAL. Xk'eeb'al chixnaw laj to'.

Naq li xkolb'al li k'a'wan a'an jun li teneb'amb'il ut ink'a tumin, laj to'ninel kolb'il rix wan li xk'ulub' re naq tixk'e resil sa' poyanamil re li tento tix b'anu re naq li xb'anunkil li teneb'amb'il sa' xb'een ut ink'a tumin ut maraj xb'anunkil li xtenq, toj b'ar ta'ruuq xb'anunkil sa' xtib'elil. Li puersinb'il naru naq tixkol rib' ka'jwi' ruk'in junaq k'iru yeeb'il chi tz'aqal ut k'a'uxlanb'il naq ink'a a'an li poyanam li xk'ulub' xb'anunkil li puersiik a'an.

XKA CH'OL (IV)

To' ruk'in hu

27 RAQAL. Xpuktasinkil resil.

Li xpuktasinkil resil li xkolb'al li wan sa' xb'een li k'as hu, eb' a'an li reetalil ut li xb'ehil naraj naq wanq re xtojb'al ut ink'a tram li xqaxtasinkil re junaq jalan chik, naq xaqab'amb'il rik'in li xqaxtasinkil xb'aan li xk'ul xtenq ut a'an laj to' kolb'il, toj re laj to'ninel na kolok.

Li xqaxtasinkil ink'a naj te xb'ehil choq re laj to'ninel kolb'il re naq tisuq'isi sa' xb'een li k'uuleb'aal tumin aj k'ehonel ut aj xaqab'anel chi moko aj titz'ol toj re k'as, ab'an ink'a naj kanab' naq tixk'utb'esi a'an xb'aan li xtenqaak aj to' kolb'il, sa' li k'uuleb'aal yeeb'il ink'a wan sa' ajl naq li to' ruk'in hu jalb'il ru re naq naru xnumsinkil re laj to'ninel kolb'il re xteeb'al xb'ehi re naq ta'ruuq xsuk'isinkil maraj xtitz'b'al sa' xb'een li k'uuleb'aal na k'ehok.

28 RAQAL. Xk'ulub' re naq tjal xb'ehil jo' xkolb'al.

Junaq xtenqaak ut a'an aj to' kolb'il naru xk'e chi kolek lix k'ulub' re tjal maraj titz' xtojb'al li junaq to' hu; b'ar tixk'ul li xk'eeb'al junaq li xto' b'ar wi' truuq xnumsinkil re laj to'ninel kolb'il jo' jun ak tenqanb'il .

29 RAQAL. Xkolb'al sa' xb'een junaq xk'ulub' re textoj junaq li xk'ulub'.

Li xwanjik li junaq xkolb'al sa' xb'een li xk'ulub' re textoj junaq li xk'as hu nakana rub'el xk'ulub' li tenqanb'il tixb'anu li wan retalil ut li xpatz' a'an.

Re naq re xpuktasinkil li xkolb'al tento naq tix tz'iib'a rib' sa' Tz'iib'leb'aal ut tab'anumanq sa' xb'een li k'uulebal tumin aj k'ehonel maraj aj sumenel re, toj chalen naq tixqe li xsumenkil chi tz'iib'anb'il re li jun a'an li xk'uluk re.

30 RAQAL. Teneb'anb'il sa' xb'een li k'uuleb'aal tumin aj k'ehol to' re li xkutankil xk'eb'al li to'.

Wi' li tento tixb'anu xkolb'al a'an wan re xk'eeb'al sa' jun kutan li to' ruk'in hu sa' xb'een laj to' nakolok ut maraj xqaxtasinkil junaq xtz'aq sa' jun kutan re li na tenq'aak xb'aan laj to' al kolol re, li k'uuleb'aal tumin aj k'ehol to' kolb'il rix tento naq tixk'e li to' ut maraj tixqaxtesi li xtz'aq a'an sa lajeb' xka'k'aal (30), kutan chalen naq sa' li kutan b'ar wi' li k'uuleb'aal tumin aj k'ehonel maraj aj sumenel tixk'uub' a'an li yeeb'il ut li xb'ehil li kolb'il, ink'a wan sa' ajl li tixk'uub' junaq jalan chik. Wi' li to' a'an ink'a nak'eeman ut maraj li xtz'aq ink'a na qxtasiman sa' eb' li kutan xaqab'anb'il, li xkolb'al li k'a'wan xkeemank chi tojb'il ut laj k'ehol to' kolb'il rix tento naq tixkoq' li kolb'il rix juch'b'il choq re laj to' naxkol.

OB' CH'OL (V)

Xhuhil li to' ut huhil li nake'jolomin re li k'ay

31 RAQAL. Li xpuktasinkil resil li xkolb'al sa' xb'een li xhuhil li to' ut li xhuhi li nake'jolomin re li k'ay.

Li xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li xhuhi li to' ut li xhuheb' li na ke'jolomin re li k'ay naxaqab'aman chi jo' ka'in:

- a) Choq re li xkolb'al li xhuhil li to' ut xhuhileb' laj jolominel re li naru xloqbal-k'ayinkil wan sa' hu.
1. Li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een junaq xhuhil li to' ut maraj xhuhil laj jolominel li k'ay naru xloqbal-xk'ayinkil wan sa' hu, nak'eeman resil chiru li xnumsinkil chi kolek un xqaxtasinkil re laj to'ninel kolb'il. Laj to' kolb'il te'xqaxtesi jun xk'uulankil li k'a're ru. Ha'ut wi' li k'a're ru xaqab'anb'il sa' jun hu wan sa' ruq junaq jalan ut maraj junaq xnimal k'uuleb'aal, anjel ru, xkomon, xk'eeb'al resil chi tz'iib'anb'il re rox poyanam.

2. Junaq xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een xhuhil li na ke' jolomin re naru ak wan ruk'in jun tz'aqal sa' xb'een li k'a'wan xaqab'amb'il xb'aan sa' eb' li xhuhil. Sa' li naleb' a'in li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li hu jolomanb'il nawan li xk'uub' sa' xb'een li k'a'wan wan jo' xaqab'amb'il sa' li hu.

b. Choq re xkolb'al sa' eb' li hu jolominb'il naru xloqb'al-xk'ayinkil k'eeb'il sa' hu naru xnumsinkil sa' uulul ch'iich' tojo' naq sa' hu jo' jun xhuhil.

c) Re li xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'a'wan sa' xaqab'amb'il sa' xhuhil jolominb'il li naru xloqb'al-xk'ayinkil k'eeb'il xb'eenwa sa' hu ut chirix a'an numsinb'il sa' uulul ch'iich' teril li xb'ehil a'in:

1. Li xtz'iib'an re, re naq texnaw naq xemaq'man chiru ut maraj li xk'ehok re jo'keb' li reetalil naq xk'e chi k'uulaak xb'aan jun xnimal aj k'uulanel, tento' naq tixk'ula li xhu li tz'aqal wan xwankil li wan chaq sa' li Tz'iib'leb'al k'a'wan.

2. Li na Tz'iib'an wi' tixk'e jun li rajlil sa' uulul ch'iich' jun ajwi' re naq tixk'e retal li xtz'iib'an re ut maraj li xk'uulan re jo' chanru naxye xchaq'rab'il re li na tz'iib'ak.

3. Li xtz'iib'an re ut maraj li xk'uulan re oksinb'il li rajlil sa' li uulul ch'iich', tixtaqla sa' li na Tz'iib'aman nak'eeman wi' li xwankil, jo' chanru xaqab'amb'il xb'aan li xchaq'rab'il li na Tz'iib'aman wi', re xk'eeb'al li xk'ulub' li wan chi kolek re laj to'ninel kolb'il yeeb'il sa' li xchaq'rab'il li na k'e' wi' li xk'ulub'.

4. Li xtz'iib'ankil a'an tixtaqla li xk'eeb'al li xwankil ruk'in jun ajl re uulul ch'iich' re xnawb'al li ani li poyanam xaqab'amb'il xb'aan li xtz'iib'an ut maraj li xk'uulan re, na tz'aqlok ru chi jo'ka'in li xpuktasinkil resil li xk'ulub' laj to'ninel kolb'il, li wan wi' li ajl a'an.

5. Laj to'ninel kolb'il naru troksi li xtusulal li xwankil ut xnumsinkil xk'ulub' re laj to'ninel kolb'il reheb' li wan wi' nake' chal hirix; ut,

6. Li na raqok li wan wi' li xaqab'amb'il tix tz'iib'a li xwankil jo' chanru naxye li chaq'rab' li Tz'iib'ank ib' re naq a'in tixq'axtasi li hu li wan xwankil k'uulanb'il re naq naru xloqb'al-xk'ayinkil li hu a'an xb'aan li xnumsinkil maraj xq'axtasinkil re junaq rox poyanam ut maraj xk'ulb'al sa' xk'ab'a k'a're ru xaqab'amb'il.

d) Re xkolb'al rix li xhuhul jolominb'il naru xloqb'al-xk'ayinkil yuib'amb'il sa' li uulul ch'iich': re xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'a'wan, li yuib'amb'il sa' li hu xaqab'amb'il wi' li loqok.k'ayink yuib'amb'il sa' uulul ch'iich', tento rilb'al li xtusulal a'in:

1. Li k'ehok xhuhul li xqab'amb'il tixk'ut, sa' eb' xyanq a'an, li xk'ab'a ut li rajlil li xnawb'al wi' li xtz'iib'an ut maraj xk'ulan.

2. Patz'b'il xb'aan li xtz'iib'an maraj li xk'ulan li k'a'wan, laj echal b'eleb'al ch'iich' ut maraj k'uuleb'aal ha'yaal li k'a'wan b'ar wi' tixaqab' laj k'uulanel kolb'il jo' aj eechal tz'aqal re li k'a'wan b'ar wi' tink'e jun li ajl re retalil a'in.

3. Wi' ak xb'anuman li xaqab'ankil a'in, laj eechal b'eleb'aal ch'iich' ut mara li k'uuleb'aal k'a'aq re ru tixchap li k'a're ru a'in sa' li xk'uleb'aal sa' li uulul ch'iich', jo' jun xk'uulankil ut li xhuhil a'in naru xloqb'al-xk'ayinkil kajwi' ruk'in li numsinb'il wi' li ajl re li retalil li wan wi', xaqab'amb'il xb'aan li xyiib'an re li xhuhil li k'a'wan a'in.

4. Li xhuhil a'in naru na ilman, sa' li k'uuleb'aal retalil li na kole' rix, ha'yaal b'ar wi' anjel ru; ut,

5. Li xtz'iib'an re ut maraj xk'uulank, jo' junaq to' naxkol ut laj eechal b'eleb'aal ch'iich' ut maraj k'uuleb'aal k'a'wan tixjuch sa' li uulul ch'iich' jo' chanru sumenb'il xb'aan li na Tz'iib'an

wi', li xtusulal li tz'iib'ank patzb'il re xtz'iib'ankil li xk'ab'a ut li rajlil li xk'ulank jo' jun aj eechal re tz'aqal li k'a'wan a'an natz'aqlok ru chi jo'kan li resil li xtz'iib'ankil li xkolb'al li k'a'wan .

32 RAQAL. Xkolb'al sa' xb'een li xhuhil jolominb'il ink'a naru xk'ayinkil-xloqb'al yiiib'amb'il sa' hu ut maraj sa' uulul ch'iich'.

Li xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li xhuhil xaqab'amb'il ink'a' naru xnumsinkil sa' xk'ab'a junaq jalan yiiib'amb'il sa' hu ut maraj sa' uulul ch'iich' naxaqab'aman chijo'ka'in:

- a) Wi' li xkolb'al rix li k'a'wan a'in sa' xhuhil li jolominb'il ut ink'a' naru xnumsinkil sa' xk'ab'a junaq chik yiiib'amb'il sa' ju hu li xpuktasinkil resil na tz'aqlok ru ruk'in li xaqab'ankil sa' li xhuhil aj wi', xb'aan laj eechal b'eeleb'aal ch'iich' ut maraj aj k'uulanel ha'yaal li k'a'wan, re laj k'uulanel kolb'il jo' aj eechal tz'aqal re, jo' patz'b'il xb'aan li xtz'iib'an re ut maraj li xk'uulan re. Chi ink'a' tixjot li ak xtz'iibaman li xkolb'al li k'a'wan a'in naru xtz'iib'ankil sa' li Tz'iib'leb'aal;
- b) Wi' li xkolb'al li k'a'wan nayiib'aman sa' junaq xhuhil junaq xaqab'amb'il ut ink'a naru xnumsinkil sa' xk'ab'a junaq chik yiiib'amb'il sa' uulul ch'iich', li xpuktasinkil resi na tz'aqlok ru chi jo' ka'in:
 1. Li xyiib'an re li hu a'in xaqab'amb'il tixk'ut, sa' xyanqeb' li xtusulal a'an, xk'ab'a ut li rajlil li na nawman wi' ru li xtz'iib'an re ut maraj xk'uulan re.
 2. Xpatz'om laj yiiib'anel ut maraj li xk'uulan re li k'a'wan, laj eechal b'eeleb'aal ch'iich' ut maraj li k'uuleb'aal ha'yaal li k'iru chi k'uulk'u tixaqab' jo' aj eechal re tz'aqal li k'a'wan nax jolomon, b'ar wi' texk'e jun li rajlil re xnawb'al naq a'an.
 3. Li xtz'iiban re ut li xk'uulan re, jo' jun aj to' naj kol, ut laj eechal b'eeleb'aal ch'iich' ut maraj aj k'uulanel, tixpatz' li xtz'iib'ankil sa' li Tz'iib'leb'al k'ab'a'ej ut li rajlil laj k'uulanel kolb'il jo' aj eechal re tz'aqal li xhuhil xaqab'amb'il; ut,
 4. Li xtz'iib'ankil li yeeb'il sa li ajl xnume, ta'tz'aqlok ru li xpuktasinkil resil li xtz'iib'ankil li xkolb'al a'in.

33 RAQAL. Xq'axtasinkil li xhuhil reqaj re laj to' kolb'il.

Sa' eb' li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li xhuhil reqaj b'ar wi' li xpuktasinkil na tz'aqlok ru xb'aan naq wan ruk'in li k'a'wan kolb'il a'in naru xq'axtasinkil chirix li xhuhil li reqaj re laj to' kolb'il ha'yaal li k'aru rajom re xchoyb'al xtojb'al rib' li k'as, wan sa' ajl li risinkil, xk'uulankil, xyiib'ankil chi uq'ej, xtaqlankil ut xk'ayinkil li k'ay tenenb'amb'il xb'aan li xhuhil b'ar wi' naxab'a wi'. Ab'anan, laj k'uulanel kolb'il tento tixk'e reetalil li xkolb'al li ak wan re li k'a'wan, naq toj maji' naqaxtasiman li xhuhil re laj to' kolb'il, re naq ink'a tixtz'eq li rilom aran.

WAQIB' CH'OL (VI)

K'a'aq re ru wan sa' xk'ab'a' junaq chik jalan aj k'uulanel

34 RAQAL. Xaqab'ankil li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een wan sa' xk'ab'a' junaq chik jalan aj k'uulanel.

Laj to'ninel kolb'il ut laj to' nakolok naru te'xaqab' li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li wan sa' xk'a'b'a' junaq chik jalan.

Li xpuktasinkil resil li xkolb'al a'in naru xb'anunkil sa' li honal naq li jun chik li xyeeman tixk'ul li resil chi tz'iib'amb'il xb'aan laj to'ninel kolb'il li xwanjik li xkolb'al li k'a'wan. Li jun chik a'an li k'uulan tento naq tixk'e resil sa' junpaat ha'yaal li ani ta'patz'oq re, wi' xk'ul maraj ink'a junaq xhuhul resil li xwanjik li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li k'a're ru wan sa' ruq. Li xch'uuteb' naru texk'uub' li xpuktasinkil li xkolb'al b'aan li xtz'iib'ankil.

35 RAQAL. Xaqab'ankil li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li xk'uulankil li tumin sa' k'uuleb'aal tumin ut maraj xsik'b'al xloq'om.

Li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een xk'uulankil li tumin ut maraj xk'eeb'al li tumin chi k'anjelak, sa' junaq k'uuleb'aal tumin ut maraj k'ehol to' naxaqab'aman ruk'in junaq tsb'il ru reetalil xb'aan laj to'ninel kolb'il, xb'aan li xsumenkil ut xk'eeb'al chi tz'iib'amb'il, b'ar wi' laj to' tixk'e re li k'uuleb'aal ut maraj junaq ochoc kab' nak'ulan re naq ink'a' yalaq ani tixchap ut ta'k'amoq re li tumin a'in ut maraj li xk'anjelankil, li ani li nak'anjelaq choq xkolb'al li k'a'wan li ta'b'anumanq chi tz'aqal sa' li honal xaqab'amb'il sa' li xhuhil sum k'uub' xkolb'al li k'a'wan.

Naq laj to'ninel kolb'il ut li k'uuleb'aal a'an jun ajwi' chi poyanam, natawman ru naq li k'uuleb'aal tumin naj k'ul li rilb'al chalen sa' xhonalil naq xe' xaqab' li xhuhul li sum k'uub' li xkolb'al. Wi' laj to'ninel ink'a' ha'an li k'uuleb'aal tento xk'eeb'al resil re ani li xaqab'aak re xkolb'al li k'a'wan.

Ha'ut wi' laj to'ninel kolb'il tixpatz' li xsumenkil li rilb'al chi tz'aqal li xtumin ut maraj li k'eeman wi' li tumin re li xkolb'al li k'a'wan, li k'uuleb'aal tumin ut maraj li na k'uulan li tumin teneb'amb'il sa' xb'een xk'eeb'al chi ink'a' ta b'ayq chiru wiib (2) kutan.

WUQUB' CH'OL (VII)

Xk'amb'al reetalil chi junil

36 RAQAL. Xpuktasinkil resil li xkolb'al li k'a'wan sa' li tasal hu.

Li junaq xkolb'al li k'a'wan sa' li xtusulal li hu tz'iib'amb'il wi' ta' puktasimanq resil b'ar wi' xtz'iib'aman reetalil sa' junaj wi', b'ar wi' a'an yal sa' li honal naq xaqxo li xkolb'al li k'a'wan.

Wi' maak'a xramb'al li naxye re xchapb'al li k'a'aq re ru wan reetalil sa' li hu xb'aan laj to' nkolok, li xsimenkil laj to'ninel kolb'il nayeeman naq k'eeb'il re chi uq'ej.

WAJXAQIB' CH'OL (VIII)

Xk'ulub' re reechankil xk'uulankil

37 RAQAL. Xpuktasinkil li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een xk'ulub' li reechankil xk'a'uxlaninkil.

Li xpuktasinkil resil xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li xk'ulub' li reechankil xk'a'uxlaninkil, ut jun siiraq chik k'a'wan elenaq chaq ruk'in a'an, na xaqab'aman xb'aan li xtz'iib'ankil sa' li Tz'iib'leb'al xkolb'al li K'a'wan ut ta'kanaq chi chapcho sa' xtusulal li chaqrab' a'in.

Li xk'amb'al reetalil li xkolb'al li k'a'wan tento naq tixpatz' li xtz'iib'ankil sa' li Tz'iib'leeb'aal re li reechankil li xk'a'uxlaninkil, jo' chanru naxjultika li chaqrab' a'in ut li xtusulal ru.

B'ELEB' CH'OL (IX)

Li teneb'amb'il sa' xb'een laj to'ninel kolb'il wi' wan sa' xk'ab'aa li k'a'wan chi kole'k

38 RAQAL. Li teneb'amb'il sa' xb'een laj to'ninel li kolb'il wan re.

Re laj to'ninel kolb'il li k'a'wan re li kolb'il rix, eb' a'aneb':

- a) Xraab'al, rilb'al, xk'uulankil ut xb'aanunkil chi chaab'il jo' chanru ch'olob'amb'il sa' li chaq'rab' a'in, li k'a're ru wan nakolok rix;
- b) Wanq li k'a'wan re naq sa ta' nawmanq ru, kajwi' naq eb' a'in naru xb'anunkil;
- c) Ink'a roksinkil li k'a'wan li kolb'il rix ka'jwi' li xaqab'amb'il sa' li sum k'uub' naru xb'anunkil; ut,
- d) Xk'ajk'amunkil re laj to' nax kol li xpo'b'al, xjot'b'al xb'anuman re li k'a're ru kolb'il rix xb'aan li xb'anu.

39 RAQAL. Xjalb'al ru li xkolb'al li k'a'wan.

Junaq xkolb'al rix li wan awe naru xjalb'al ru jo' xkolb'al rix li k'a'wan li toj maak'a sa' aak'ab'a, b'ar wi ink'a naj tz'eq li rilom, wi' na yeeman li xpuktasinkil li resil sa' xk'ab'a li xtz'iib'ankil sa' li Tz'iib'leb'aal jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in.

XKA XJOLOMIL (IV)

REETALIL LI XKOLB'AL LI K'A'WAN

40 RAQAL. Li reetalil li xkolb'al li k'a'wan.

Li reetalil li xkolb'al li k'a'wan, yib'anb'il xb'aan li chaq'rab' a'in jo' jun wan rub'el xtaql li na jolomin li ilol tumin, naxjayali li xtz'iib'ankil li xaqab'ankil, xjalb'al, xb'aytasinkil, xsachb'al ut xb'anunkil li xkolb'al li k'a'wan ut li xpuktasinkil resil resil a'an. Re chixjunil li xhu, k'uulanb'il ut xb'anunkileb'.

Li Xtz'iib'ankil reetalil re chixjunil ut sa' junpaat, k'eeb'il li xtenqankil re xkolb'al li jwal anje ru, b'ar wi tixkol ut tixk'uula li xk'ulub' tz'iib'anb'il, jo'kan ajwi' li esilal li wan chi sa' a'an, li rajom re xk'eeb'al li xwankileb', re naq ink'a ta'b'ayq li xtz'iib'ankil

Eb' laj jolominel re li tenamit, xb'aan li nake' ilok tumin tixk'e li xchaq'rab'il re xtz'iib'ankil, jo'eb' ajwi' li tento te'xtoj li nake' oksin re.

41 RAQAL. Chanru li xtz'iib'ankil.

Li xtz'iib'ankil li xkolb'al li k'a'wan wan li rilomeb' a'in:

- a) Nak'anjelak sa' xtz'iib'ankil sa' tusul hu jo' chanru wan sa' li k'uub' xaqab'anb'il xb'aan li xchaq'rab'il li tz'iib'ank, b'ar wi' nake' wan chi xnaw sa' hu ut maraj sa' uulul ch'iich' sa' li xaqab'ankil, xjalb'al, xb'aytasinkil, xsachb'al ut xb'anunkil li xkolb'al li ink'a' wan, chi ink'a' tz'iib'anb'il li sum k'uub' li xtojb'al chi kach'inq ut li xsum k'uub' re xkolb'al li k'a'wan.
- b) Na xk'uub' rib', chijunileb', sa' jun tasalil hu sa' li uulul ch'iich' re jun chi poyanam ut maraj chiru xchaq'rab'il b'ar wi' laj to' nakolok. Na tusman ru ruk'in li xk'ab'a laj to'eb' nake'kolok.
- c) Sa' li tz'iib'ank tento naq tixye ut tix tz'iib'a li xkolb'al k'eeb'il sa' xb'een li k'a'wan ch'olob'anb'il sa' li chaq'rab' a'in, ink'a' wan sa' ajl eb' li b'eeleb'aal ch'iich' li tento tix tz'iib'a sa' li tz'iib'leb'al chixjunil li k'a'wan re li junjunq.
- d) A'an jun xtz'iib'ankil sa' junpaat, b'ar wi' naru xtz'iib'ankil chi maji' nahulak xhonalil tusb'anb'il ruk'in ajl b'ar wi' wan reetalil xtz'iib'ankil, ajlanb'il jo' chanru naru xb'anunkil, ha'yaal li k'aru naru rilb'al ut xyal b'al rix re rilb'al li xtz'aqalil li xyalalil xb'aneb' li xe' tz'iib'an re;
- e) Tento naq wanq li xkolb'al anjel ru re xyeeb'al sa' li uulul ch'iich' wan ajl li xyalalil ut li xk'eeb'al li xwankil sa' li uulul ch'iich' re li xwnjik li tz'iibanb'il naq toj maji' na hulak li xhonalil ut tusb'il ru ruk'ineb' li ajl;

- f) Xaqab'amb'il ruk'in li xkolb'al li xyeeman sa' li tz'iib' xnume', naru xjunajinkil ruk'in jalan chik tz'iib'amb'il juntaq'eet ruk'in a'an re jalan chi tenamit b'ar wi' xe' xjuch' junaq sum k'uub' sa' xb'een li k'a'wan; ut,
- g) Xaqab'amb'il ruk'in li xkolb'al li xyeeman naq xjunajinkil ruk'in li tz'iib'amb'il sa' li xk'ab'a ruk'in li Xtz'iib'ankil wi' li k'ay chixjunil re li Tenamit Watemaal, ruk'in li xtz'iib'ankil li k'a'wan re xjolominkil ut maraj xk'a'uxlankil ut ruk'in ha'yaal k'aru chik chi tz'iib'amb'il b'ar wi' tz'iib'amb'il reetalil li xb'anuman, xsumk'ub'ahoman ut li k'a're ru naru xk'ulankil chi kole'k li k'a'wan.

42 RAQAL. Li xaqab'ankil chiru li chaqrab' li xpatz'b'al li xtz'iib'ankil.

Wankeb' tz'aqal chiru li chaqrab' re xpatz'b'al li xtz'iib'ankil li xaqab'ankil li xkolb'al li k'a'wan, chiru li tasal hu re Tz'iib'ank ib': laj to'ninel kolb'il ut laj to' nakolok, ha'yaal li ani chi poyanamil wan xk'ulub' ut xaqab'amb'il xb'aneb' jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in, ut maraj, laj nawol chaq'rab' li xk'ehok xwankil li sum k'uub' re xkolb'al li k'a'wan ut maraj li tz'iib'amb'il chiru li chaqrab' ut li xjuch'eb' a'an, b'ar wi' kajwi' naraj jun li xhu re xwankilal.

Li xtz'iibankil, li xb'aytasinkil, xraqb'al, xjalb'al ut maraj xb'anunkil ka'jwi' naru xpatzb'al xb'aan laj to'ninel kolb'il ut maraj li k'eeb'il xwankil, ab'anan tento naq wanq ut k'ulub'amb'il xb'aneb' li jun ch'uut.

Laj to'ninel kolb'il naru tixaqab' junaq chik jalan re naq tixpatz' li xtz'iib'ankil b'ar anjel ru; xaqab'ankil a'in tento naq xaqab'amb'ilaq wanq xhu wan xwankil ut juch'b'il xb'aaneb' ut maraj sa' li hu ut sa' uulul ch'iich' sa' tz'iib'amb'il sa' li Tz'iib'ank ib', b'ar wi' li poyanam naxk'e li xwankil ut ink'a' te'xram li jun ch'oleb' chik ha'yaal k'aru li xpaltil li xwankil ut maraj xb'anuman li ink'a' wan sa' li hu a'in.

Wi' lix sachb'al ut xjalb'al ru xb'anuman sa' li sachk ut maraj ink'a xyeeman resil, ink'a' xjot li xb'anunkil chijunil ut maraj chiru li chaq'rab', laj to'ninel kolb'il rix naru xtz'iib'ankil sa' li tusul hu yal ink'a us ut maraj sa' muqmu jalb'il maraj sachman laj to'ninel tixram li xk'ulub' ruk'in li jun ch'uuteb' chi aj to'ninel kolb'ileb' b'ar wi' ak xe' tz'iib'a xkolb'al sa' li honal xaqxo re li tusul hu li maji' ch'eb'il, sachb'il ut maraj sachb'il xwankil sa' muqmu, ab'anan ink'a ruk'in laj to'ninel kolb'ileb' li xe' xtz'iib'a li xkolb'al chirix li xk'uulankil ut li xsachb'al ab'anan naj toj naq maji' xkutankil b'ar wi' li xkolb'al xe' tz'iib'a wichik.

43 RAQAL. Xtusulal li hu li na tz'iib'an wi'.

Li xtz'iib'ankileb' li nax k'e xna'aj li chaq'rab' a'in nab'anuman sa' li xtusulal li hu re xtz'iib'ankil, usta sa' hu ut maraj sa' uulul ch'iich', b'ar wi' ka'aj wi' tento naq wan eb' a'in chi sa':

- a) Laj to' naxkol.
 1. Xtusulal li xk'ab'a' ut li rajlil sa' li hu re li reetalil;
 2. Naq anjel ru, li xtusulal li xk'ab'a', rajlil lix hu re li reetalil ut li xwanjik re naq taqlanq ut maraj li xhu wan xwankil re jun rox poyanam li napatz'ok li xaqab'amb'il re laj to' nakolok;
 3. Naq anjel ru li xtusulal li xk'ab'a', rajlil li xhu re li reetalil ut li xwanjik li xaqab'amb'il jo' aj jolominel wan xwankil xb'aan laj to' na kolok.
- b) Laj to'ninel nakole'k.
 1. Xtusulal li xk'ab'a' ut li rajlil li xhu re li reetalil;
 2. Naq anjel ru, li xtusulal li xk'ab'a', rajlil li xhuhil li na nawman wi' ru ut li xwanjik re taqlank ut maraj wan xwankil re jo' rox poyanam li nax patz' li xsumenkil re laj to'ninel kolb'il;

3. Naq anjel ru, xtusulal li xk'ab'a', rajlil li xhuhi li na nawman wi' ru ut maraj li xwanjik re li xaqab'ankil tz'aqal xb'aan laj to'ninel kolb'il.
 - c. Xk'ab'a' ut li anje ru re xnawb'al ru chi tz'aqal laj to', ut ha'yaal li ani chi poynamil xjunesal ut maraj sa' ch' uut.
 - d) Xyaalal li xtz'iib'ankil; naraj naxye; wi' a'an re xaqab'ankil, xjalb'al, xb'aytasinkil, xsachb'al ut maraj xb'anunkil li xkolb'al li k'a'wan;
 - e) Xtusub'ankil ru li k'a'wan kolb'il rix, b'ar wi' naru naq chixjunil ut maraj jun tz'aqal ajwi';
 - f) Chanru li xaqab'anb'il re xkolb'al li k'a'wan;
 - g) Xk'utankil li patz'b'al li xtz'iib'ankil; ut,
 - h) Xjuch'eb' li wankeb' sa'.
- Naq naab'aleb' laj to' na kolok k'eeb'il jun li xtojb'al sa' xb'een li k'a'wan, laj to'eb' a'in tento naq te' xtz'iib'a rib' chi junjunqal sa' li xtusulal li xhuhil.

44 RAQAL. Jo' najtil wan xwankil li tz'iib'ank ib'.

Ka'aj wi' li wiib' ch' uut xexaqab' jalan chik li xhonal sa' li sum k'uub' re xkolb'al, xtz'iib'ankil sa' li Tz'iib'leb'aal twanq xwankil chiru oob' (5) chihab', najalman ru rajlal oxib' chiab', na k'uulaman li xkutankil li xtz'iib'ankil xb'een wan ak xkomon rib', laj to'ninel kolb'il tento naq tixb'anu li na patz'mank eb' li chalk reeb', naq toj maji' naj chap li xna'aj laj to' sa' xb'eeneb' a'an.

45 RAQAL. Li na patz'man re xtz'iib'ankil li k'a'wan anjel ru.

Re naq li xkolb'al li k'a'wan anjel ru te' xpuktasi resil ut naru xk'eb'al chiru laj to'ninel kolb'ileb' ruk'in li xk'ulub' chi tz'iib'anb'ileb' sa' xb'een li k'a'wan ak xkomon rib'; laj to'ninel kolb'il tento naq tixb'anu li na patz'man eb' li chalreeb', naq toj maji' naj chap li xna'aj laj to' sa' xb'eeneb' a'an:

- a) Xtusb'al ru sa' li tusul hu li xanjelil ru re li xkolb'al li k'a'wan; ut,
- b) Xk'eeb'al chi nawe'k naq toj maji' na tz'iib'aman ut maraj sa' li honal a'an reheb' laj to'ninel kolb'ileb' tz'iib'anb'ileb' chaq junxilaq sa' xyanqeb' li k'a'wan, b'ar wankeb' li k'a'wan b'ar wi' eb' a'an laj to'ninel kolb'il tixk'uula sa' li xk'uulankil li k'a'wan anjel ru.

46 RAQAL. Rokik sa' li Tz'iib'anb'il li xkolb'al li k'a'wan.

Re xtz'iib'ankil li k'a'wan ut xsik'b'al li esil li Tz'iib'leb'aal tix sume li rokik chi najtil ut maraj sa' li uulul ch'iich' reheb' laj oksinel re sa' li qa tenamit ut maraj jalan chik tenamit li te'ril li xaqab'anb'il xb'aan li chaq'rab' a'in ut li xchaq'rab'il li tz'iib'leb'al ib'.

47 RAQAL. Xpatzb'al chiru li Tz'ib'leb'aal ib' li xkolb'al li k'a'wan.

Ha'yaal ani chi poynamil naru na ok sa' li tz'iib'leb'aal ut tixpatz' xpuktasinkil li hu re li tz'iib'ank jo' chanru xaqab'anb'il sa' li xchaq'rab'il li Tz'ib'leb'aal. Jokaan ajwi' ut sa' xkostiyan naru tixpatz' li risinkil li

xaqab'ankil li wan sa' li tz'iib'leeb'aal ut li xkolb'al li xaqab'amb'il jo' chanru xb'anunkil xb'aan li xchaq'rab'il li tz'iibank.

48 RAQAL. Xtojb'al.

Li patz'om li ta'k'qmanq sa' li Tz'iib'leb'aal re xtz'iib'ankil li xaqab'ankil li xjalb'al, xbaytasinkil, xsachb'al ut xb'anunkil li xkolb'al li k'a'wan, jo' ajwi' li patz'om li ta'b'anumanq ut li xpuktasinkil ut xk'eeb'al xwankil li ta isimanq, textoj li risinkil li naxye li xchaq'rab'il li tz'iib'ank.

49 RAQAL. Xtz'iib'ankil sa' jalan chik tz'iibleb'aal ib'.

Naq xaqab'amanq jun xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li k'a're ru tz'iib'amb'il sa' jalan chik tz'iib'leb'aal, sa' xhonalil li xtz'iib'ankil sa' li uulul ch'iich' sa' li tz'iib'leb'aal re xkolb'al li k'a'wan, tento naq te' xtz'iib'a sa' eb' li tz'iib'leb'aal, sa' xb'ehil li xyeeb'al sa' li uulul ch'iich, sa' xk'ab'a' li junajinkil li nab'anuman sa' li tz'iib'leb'al.

Wi' li tz'iib'ank a'an na tojman xb'aan li tz'iibleb'aal ib' li na taqlaman li tz'iib'ank a'an, tixk'ul li tz'iib'leb'aal re xkolb'aal li k'a'wan jo' chanru li xtojb'al li tz'iib'ank, sa' eb' li xtz'aq li tz'iib'ank ib'. Joka ajwi' nab'anuman re xjalb'al ut maraj xtz'iib'ankil chirix chik a'an re li k'a'wan.

Li xtojb'al li ta'b'anumanq re li xtz'iib'ankil, xsachb'al ut maraj ha'yaal k'iru chi esilal sa' jalan chik tz'iib'leb'aal tento xk'eeb'al chi xnaw li tz'iib'leb'aal re xkolb'al li k'a'wan li xaqab'amb'il re eb' laj tz'iib' a'an sa' rosoji li po junjunq.

50 RAQAL. Xtz'iib'ankil li reetalil li wan sa' aak'ab'a.

Li xtz'iibankil tento naq ta'b'anumanq sa' li Tz'iib'leb'aal chixjunil li wan sa' aak'ab'a' ha'yaal b'ar tento li xkolb'al li k'a'wan li xaqab'amb'il sa' xb'een li xa sik', li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li k'a'wan sa' li jun ka'b'al li nanume' sa' xyanq li ink'a' re jun kab'al sa' xnumsinkil ut, li naxk'am li chab'ilal a'an; li xjunajil li xtuminal. Li tz'iib'ank a'in naru xb'anunkil sa' li uulul ch'iich'.

RO XJOLMIL (V)

LAJ TZ'IIB'ANEL RE LI TZ'IIB'ANK RE XKOLB'AL LI K'A'WAN

51 RAQAL. Laj tz'iib'anel re li tz'iib'ank re xkolb'al li k'a'wan

Li tz'iib'ank k'a'wan wank sa' xb'een laj tz'iib'anel re li na tz'iib'aak re xkolb'al li k'a'wan re naq ta'b'anumank li naxye li chaq'rab' a'in ta' yeemanq re aj tz'iib'anel, taxaqab'aaq xb'aan Li Awab'ej re li

Tenamit, re jun li ch'uat xaqab'anb'il xb'aan li Najolomin re li Tumin. Li Awab'ej re li Tenamit naru, ruk'in xyeeb'al li xyaalal, re xq'axtasinkil sa' xna'aj laj tz'iib'anel.

Laj tz'iib'anel tento naq ha'naq aj nawol chaq'rab', wan xwankil, al Watemaal ut tento naq ak xk'anjelak junaq lajeb' chiab', nawb'il li xchaab'il k'anjel ut ink'a' ak xteneb'aak ralo li chaq'rab' sa' xb'een xb'aan junaq naleb' ink'a us.

Li xk'anjel laj tz'iib'anel maak'a' rilom ruk'in li xk'anjel jo' aj nawol chaq'rab' ut ruk'in chixjunil li k'anjel chiru li tenamit.

52 RAQAL. Aj tenq chi Tz'iibank.

Li Najolomin re li Tumin sa' jun k'uub' xb'aneb' laj jolominel tixaqab' jun reqaj aj tenqanel chi tz'iib'ank li anjeleb' ru, ut tento naq ta'k'uub'amanq ajwi' li xaqab'aman xb'een wa.

53 RAQAL. K'a'ut naq na jalman laj tz'iib'anel.

Laj tz'iib'anel re li tz'iib'ank re xkolb'al li k'a'wan naru xjalb'al naq ta'k'ulmanq ha'yaal b'ar wan reheb' analb' a'in:

- a) Ta' t'aneq li ralob' li chaq'rab' sa' xb'een ha'yaal k'iru xb'anu, wi' naxaqab'aak xtz'alam xjunesal rib' ta'kanaaq chi ink'a' chik ta'ruuq chi k'anjelak jun honal laq ut ta'kanaaq choq ruuchil laj tenq li xaqab'anb'il toj joqe' ta'ruuq wichik xb'anunkil li xk'anjel li xaqab'anb'il wi';
- b) Tixye laj raqol aatin naq wan sa' li xhonalil naq ink'a chik ta'ruuq chi k'anjelak ut maraj ink'a' chik naru;
- c) Naq wan junaq xyajel sa' li xjun xaqalil ilb'il xb'aan laj b'anonel b'ar wi' ink'a' chik ta'ruuq chi k'anjelak chiru oxib' po;
- d) Naq tixb'aanu junaq yib' ru aj na'leb' ink'a' naru xbaanunkil xb'aan li chaq'rab' b'ar wi' a'an li xk'anjel li naraj li Tz'iib'leeb'aal re xkolb'al li k'a'wan;
- e) Naq ta'k'anjelaq chi ink'a taraj xb'anunkil li xk'anjel; ut,
- f) Tixaqab' rib' chi okenk re ta'xaqab'aaq xb'aan li tenamit jo' aj k'anjel chiru a'an.

Eb' li na'leb' a'in xch'olob'ank ru sa'eb' li tz'iib' xnume re li xtasalil na oksiman ajwi' re sisinkileb' laj tenq chi tz'iib'ak.

XWAQ XJLOMIL (VI)

XTUSULAL RU LI XWANJIK UT LI XTAQLANKIL LI XKOLB'AL LI K'A'WAN

54 RAQAL. Rilom ut xk'ulub' re taaqink.

Li rilom re jun xkolb'al li k'a'wan naxaqab'aman sa' xhonalil li xpuktasinkil.

Li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een laj to'ninel kolb'il li xk'ulub' re xtaaqaqinkil li k'a'wan k'eeb'il chi kolek ut li elenaq ruk'in a'an re xb'anunkil li xk'ulub' sa' xb'een a'an.

Li rilom sa' xyanq li xkolb'al li k'a'wan ink'a' k'eeb'il chi nawek resil jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in, taxaqab'amanq sa' xtusulal li chiab'il xexaqab'aman wi', ab'anan, wan li anjelil ru sa' li xkolb'al li k'a'wan li ink'a' puktasinb'il resil; li rilom ut li anjel ru re xkolb'al li k'a'wan li puktasinb'il resil, a'an nim chiru li maqb'il maraj ta'k'eemanq wi' li k'a'wan k'eeb'il chi kolek li ink'a' xyeeman resil chi tz'iib'amb'il ut maraj li xkutankil li xtz'iib'ankil a'an chirix ch'uut re xkolb'al li k'a'wan.

Li xnumsinkil ut maraj xk'ayinkil junaq k'a'wan k'eeb'il chi kolek li k'a'wan anjel ru naq tixnums li xto' ruk'in chixjunil ut li naj k'am chaq chi ink'a' anjel ru li xjuch b'al li hu b'ar wi' xe' xch'0lob' eb' li wankeb' rajom, ka'aj wi' li ink'a' wan sa' li chaq'rab' a'in re laj loqonel ut maraj li xk'amok re sa' li loqok-k'ayink.

55 RAQAL. Xkolb'al laj loqonel ut maraj tak'amoq re sa' li loqok-k'ayink.

Ab'anan li k'eeb'il reetalil sa' li raqal xnume', jun aj loqonel ut maraj aj k'amol re sa' li loqok-k'ayink tixk'ul li k'a'wan kolb'il chirix junaq naleb' xaqab'amb'il sa' xb'een a'an.

Laj to'ninel kolb'il ink'a' naru tixram li xk'ulub' li xto'nin ut maraj li xtenqank xb'aan li ahu re li k'a'wan li xk'amok re b'arwi' wan reetalil xaqxo re xto'ninkil, li xhu k'eeb'il sa' li xb'ehil li loqok-k'ayink.

56 RAQAL. Li rilo re xkolb'al li k'a'wan anjel ru re xk'amb'al li k'a'wan.

Li xkolb'al li k'a'wan re xk'amb'al li k'a'aq re ru anjel ru ta'wank rilom sa' xb'een ha'yaal b'ar wan re xkolb'al li ak xilman li tixjot' li k'a'wan sa' jun kutan eb' a'an li wan ruk'in laj to' nakolok wi' jo'kan li xkolb'al li k'a'wan anjel ru naxaqab'aman ut na puktasiik jo' chanru naxye sa' li chaq'rab' a'in wi' jo'kan li xkolb'al anjel ru xk'eebal resi chirix chik li xpuktasinkil resil li xkolb'al ak xnume' . Li xkolb'al li k'a'wan anjel ru re xk'amb'al li k'a'aq re ru sa' yanq k'eeb'il sa' li xk'ayinkileb' a'in, wi' jokan naxb'anu laj to'ninel naxb'anu li na patz'man re xkolb'al li k'a'wan anjel ru, xaqab'amb'il sa' li chaq'rab' a'in.

57 RAQAL. Li rilom re xkolb'al li k'a'wan.

Li rilom re xkolb'al li k'a'wan naxaqab'aman sa' li xchaq'rab'il a'ineb':

- a) Wi' li xkolb'al li k'a'wan sa' li xhuhul xaqab'amb'il, tixb'anu li nayeeman a'ineb:
1. Junaq xkolb'al li k'a'wan re sa' xb'een li xhuhil xaqab'amb'il usta wan sa' hu ut maraj sa' uulul ch'iich' tawanq rilom ruk'in ha'yaal k'iru sa' xb'een li nake'wan ruchil, xb'aan li hu a'n Ink'a' wan sa' ajl eb' li xk'ulub' chixramb'al ut maraj xaqab'ankil xtojb'al xb'aan li chaq'rab' a'in tz'iib'amb'il chaq junxil, sa' li xaqab'ankil li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li xhuhil li reqaj.

2. Wi' re xkolb'al sa' xb'een li hu reqaj xloqb'al-xk'ayinkil tz'iib'amb'il sa' hu, naru xnumsinkil sa' uulul ch'iich' ut xnumsinkil wi'chik sa' hu, li rilom naxaqab'aman jo' chanru naxye sa' li raqal junlaju xka'k'al (31) tz'iib' b) re li chaqrab' a'in, sa' li xhonalil li xtzaqob'resinkil ru.
 3. Ha'ut li xkolb'al sa' xb'een li xhuhil li reqaj loqb'il k'ayinb'il, tz'iib'amb'il sa' li uulul ch'iich', li rilom naxaqab'aman jo' chanru naxye sa' li chaq'rab' a'in re xaqab'ankil li xpuktasinkil resil re xkolb'al li k'a'wan, li nayiib'aman sa' li hu reqaj re loqok-k'ayinkil tz'iib'amb'il sa' uulul ch'iich'.
 4. Ha'ut wi' li xkolb'al sa' xb'een li xhuhil li reqaj ink'a' naru xk'ayinkil ut xloqb'al tz'iib'amb'il sa' li hu ut maraj sa' li uulul ch'iich', li rilo naxaqab'aman jo' chanru li xchaq'rab'il li yeeb'il sa' li chaq'rab' a'in.
- b) Li wan wi', ut maraj li nanumsiman sa' xk'ab'a li xhuhil li to' ut maraj xhuhil li xtz'aq tz'iib'amb'il sa' hu li wan sa' xk'ab'a a'an, chi wan ut maraj ink'a' sa' xk'ab'a ha'yaal chanru li xwanjik li xhuhil, ut xk'am sa' xhonalil li loqok ut k'ayinkil re li poyanam li xnumsin sa' xk'ab'a, naxk'ul chi maak'a junaq iiq sa' xb'een, ut wi' sa' li xhuhil wan reetalil li iiq wan sa' xb'een.
 - c) Li rilom ruk'in junaq li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li to' k'eeb'il re laj to' nakolok naxaqab'aman sa' li xhonalil li xtz'iib'ankil. Ha'ut li xk'ulub' laj to'ninel kolb'il sa' xb'een li xtojb'al li xk'as hu, laj to'ninel a'an xb'een tixk'ul li resil li xsumenkil li xtojb'al xb'aan li k'uuleb'aal tumin na k'ehok ut li naxaqab'an re, wan rilom sa' xb'een ha'yaal k'iru re xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li tumin a'an. Li xk'ulub' laj to'ninel nakolok wan li rilom kachinaq ruk'in li xtenqaak xb'aan xnumsinkil sa' xk'ab'a li to re li hu ut li wan wi' tz'aqal li xtojb'al li xtz'iib'ankil li sumenb'il xb'aan li k'uuleb'aal tumin nak'ehok ut naxaqab'an re xtojb'al a'an.
 - d) Junaq xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li nak'anjelak saqxo chi junelik li naxjunaji rib' sa' xyanq li k'a'wan, li ak qe chi nawe'k jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in, wan rilom chirixeb' li xtojb'aleb' Li ochoch wi' jo'kan li xkolb'al li k'a'wan li xtz'iib'an sa' li tz'iib'leb' re xkolb'al li k'a'wan ut wan reetalil chire sa' li tz'iib'ankil ib' re li ochoch sa' li tz'iib'leb'aal re chixjunil li k'a'wan sa' xk'ab'a chirix xjunajinkil ut maraj xk'amb'al sa' xyanq.
 - e) Junaq xkolb'al li k'a'wan b'ar wi' li xpuktasinkil chiru junaq rox poyanam naxaqab'aman sa' jun xnumsinkil re rilb'al li tumin sa' li k'uuleb'aal tumin re laj to' nakolok ruk'in laj to'ninel kolb'il, twanq li rilom ruk'ineb' jalan chik li xkolb'aleb' li k'a'wan sa' xb'een li tumin a'an.

XWUQ XJLOMIL (VII)

XB'ANUNKIL LI XKOLB'AL LI K'A'WAN.

58 RAQAL. Chankeb' ru xb'anunkil.

Wi' ink'a nab'anuman li tento tixb'anu, laj toninel kolb'il li taraj xtikib'ankil xb'anunkil li k'a'wan chi kolek, naru tixsik' xb'anunkil ink'a chi minb'il ru jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in, xb'anunkil ruk'in li chaq'rab' jo' chanru li wan sa' li xjolomil a'in sa' li wiib' raqal a'in li xkolb'al li k'a'wan ha'yaal chanru nab'anuman, tixtaqla li reetalil re laj to' nakolok re li xb'een laj to' ut re li poyanam wan wi' li k'a'wan kolb'il, ut ha'yaal ani chi poyanamil li xyeeman wi' li xwanjik li xkolb'al li k'a'wan jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in. Jokan ajwi', tixtaqla reetalil sa' uulul ch'iich' ha'yaal b'ar tz'iib'amb'il.

Li xtusulal li hu re tz'iib'ank ib' re xb'anunkil tento naq wanq:

- a) Xch'olob'ankil naq ink'a tixb'anu laj to';
- b) Xch'olob'ankil li ink'a'wan li kolb'il;
- c) Xyeeb'al li xk'ihal li ta ajmanq re li tento xkolb'al jo' ajwi' li tasacmanq re xb'anunkil k'auxlanb'il li k'ihal ut sa' li xhonalil tento xch'olob'ankil;
- d) Xch'olob'ankil li xk'ulub'eb' naj jultijka li chaqrab' a'in li ta'k'uluq li xhuhil li tab'anumanq; ut,
- e) Xch'olob'ankil li xtusulal li xk'ulub' laj to'ninel kolb'il li tixyal xb'anunkil, nawb'il xb'aan li chaqrab' a'in.

59 RAQAL. Xk'eb'aal chi nawek ut li napatz'man.

Naq ak kama'an li patz'om re xb'anunkil li xkolb'al li k'a' wan chiru laj raqol aatin a'in tixb'anu chiru kaayib' xka'k'aal (24) honal chirix re xpatz'b'al re laj to' nakolok li xtojb'al li xk'ihal li ta patz'manaq. Li patz'om a'in ut li xk'eeb'al chi nawek naru ajwi' xb'anunkil chiru laj tz'iib', choq re laj to'ninel kolb'il.

Wi' ink'a ta'ruuq xk'eeb'aal resil chi poyanamil re laj to' kolb'il li xk'eeb'al chixnaw ut li naajman ru xb'aanunkil ruk'in li chaq'rab' puktasinb'il resin sa' li Hu Xaqab'amb'il re li resil li na xaqab'aman (Diario Oficial), ut sa' junaq aj k'ehol esil li tixk'e li xk'ulub' chalen sa' li kutan naru xb'anunkil chirix li xpuktasinkil li resil.

60 RAQAL. Xhonalil u t li rab'inkil sa' li ch'utam.

Laj to' kolb'il te' xk'e oxib' kutan tz'aqal, ajlanb'il sa' li kutan naq xk'e chixnaw ut maraj patz'b'il re naq tixram li xb'anunkil. Ka'ajwi' ta'ruuq xb'anunkil li xkolb'al li xtojb'al chi junil ut ak tz'iib'amb'il. Wi' mmak'a li naramok li ak xch'olob'aak, laj to'ninel kolb'il naru tixb'anu jo' naxye li chaqrab' a'in li rach'ab'ankil li wan re, ut maraj naru ta'yeemanq naq choyb'il naq toj maji' nahulak li xkutankil jo' naxye li chaq'rab' a'in, wi' jo'kan naru xkeeb'al.

61 RAQAL. Xpatz'om li chaq'rab' re rach'ab'ankil.

Wi' re xkolb'al li k'a'wan li maak'a' sa' aak'ab'a' sa' xb'een la jun xaqalil, naq ak xnume li honal yeeb'il sa' li raqal xnume', laj to'ninel kolb'il naru tixptz' re laj raqol aatin naq tixkoq sa' li honal a'an li xchaq'rab'inkil, li tab'anumanq sa' li honal a'an, ruk'in xtenq li xmetz'ewil li chaq'rab'.

Eb' li k'a'wan kolb'il rix tento ta'q'axtasimanq re laj to' kolb'il ut maraj rox poyanamil xaqab'amb'il, jo' chanru naxpatz' li chaq'rab'.

Ha'yaal k'iru, xramb'al ut maraj li na roksi laj to' tz'aqal ut maraj junaq chik rox poyanam li wan rajom tz'aqal sa' xb'een li k'a'wan kolb'il naraj tixram li xb'anunkil li xtikib'a tento xjultikankil sa' xb'ehil li xb'anunkil laj tenq ut maraj li xtitz'b'al chiru li chaq'rab' xjunesal li xb'anunkil jo' naxye li chaq'rab' a'in. Li xb'anunkil a'an ruk'in li chaq'rab' ink'a tixjot chi moko tixram li xb'anunkil li xk'ulub' laj to'ninel kolb'il chirix li k'a'wan chi kole'k.

62 RAQAL. Roso'jik naq, naq toj maji' nahulak xhonalil li xb'anunkil.

Li xb'anunkil na reqe' ha'yaal k'iru honalil, naq maji' laj to'ninel kolb'il naj xaqab' ruk'in li k'a'wan kolb'il junaq chik poyanam naraj ajwi':

- a) Tixtoj li jo' k'ihal xto' re laj to'nin re kolb'il jo'eb' ajwi' li xsach laj to'ninel na kolok sa' li xb'ehil li xb'anunkil, wan sa' ajl li sachok chiru li chaq'rab'. Wi' tixtoj li rox poyanam a'an te'rach'ab' chixjunil li xk'ulub, xb'anuhom ut li xkolb'al li tento tixb'anu jo' chanru naxye li chaq'rab' a'in;
- b) Wi' li tento tixb'anu tixkol naru xtojb'al chi kok' toj ut li sum k'uub' re li to' ut li xkolb'al maak'a reetalil li rosojik chi maji' naru chixjunil li tixkol xaqab' anb'il wi' ink'a' naj b'anu, laj to' nakolok naru tixchoy lix b'ehil li xb'anunkil ut xtusub'ankil wi'chik li xb'anunkil li sum k'uub' re xkolb'al xtojb'al li xk'ihal chi tz'aqal re laj to'ninel kolb'il, jo'keb' ajwi' li sachok sa' li xb'ehil li xb'anunkil.

63 RAQAL. Rach'ab'ankil li k'a'wan.

Wi' laj to' nakolok ut maraj li rox poyanam ink'a' tixtoj chixjunil li tento ut ink'a' tix k'ut naq ak xtoj sa'eb' li kutan xnume', tento li rach'ab'ankil li k'a'wan sa' li xtusulal a'in:

- a) Wi' li k'a'wan kolb'il rix ta'ilmanq li xtz'aq sa' li k'ayib'aal ut maraj b'ar xb'anuman, naru xk'ayinkil xb'aan laj to'ninel kolb'il chi tz'ilb'il rix li xtz'aq sa' li k'ayib'aal ut maraj k'ayil;
- b) Wi' li k'a'wan chi kole'k a'an k'as, laj to'ninel kolb'il wan li xk'ulub' re xk'ulb'al xtz'aaq ut xb'anunkil sa' xb'eeneb' laj to', jo' chanru naxye li rox jolomil (III) re li chaq'rab' a'in;
- c) Wi' li k'a'wan chi kole'k a'an k'as hu ut maraj ha'neb' xk'ulub' re xtojb'al xhuhil li tumin, wan sa' ajl li xhu xloqman ut xtenqankil, laj to'ninel kolb'il naru tixb'anu chixjunil li xk'ulub' laj to' kolb'il wan rilom ruk'in li k'a'wan a'an, wan rilom jo'keb' li k'a'wan jo'keb' a'in xk'amb'al sa' usilal xtojb'al, xjuch'b'al ut li xk'a'ux re xjachinkil ut junaq chik jalan li na ok wi' xtumin ruk'ineb' a'an.

Li k'a'wan chi kole'k naru xk'ayinkil sa' xjunesal wi' jo'kan xe' xk'uub' ut xk'eeb'al chi toje'k xb'aan laj to'ninel kolb'il re li xtz'aq xaqab' anb'il xb'aan laj ajl tumin, xb'aan laj raqol aatin naq ta'raqeq chixb'anunkil li ak xtz'iibaman sa' li oxk'aal (60) raqal re li chaq'rab' a'in.

Sa' li hu li najultikaman wi' li xpatz'b'al li xb'anunkil li xkolb'al li k'a'wan laj to'ninel kolb'il naru tixaqab' jun ajl tumin re ta'ruuq xtz'iilb'al li xtz'aq li k'a'wan. Wi' laj to'ninel ink'a' ti xaqab', tixaqab' laj raqo aatin b'ar wi' tixaqab' li honal re taruuq xb'anunkil li xtz'ilb'al rix li xtz'aq. Li honal a'an ink'a' ta'numeq chiru oxib' (3) kutan naq ak xtz'ilman li xtz'aq sa' li honal a'an laj raqol aatin tixaqab' li xk'ayinkil a'aneb' sa' jun k'ayink chiru tenamit.

Wi' maak'a laj ilol re, li k'a'wan na numsiman chi xtoj laj to'ninel kolb'il. Li xtz'aq li k'a'wan re rach'ab'ankil naru xaqab'ankil jun sum k'ub' re xkolb'al li k'a' re ru.

64 RAQAL. Xqaxtesinkil xkuent chirix li tento xkolb'al.

Li xqaxtesinkil xkuent li tento xkolb'al tento xb'anunkil jo' naxye li chaqrab' a'in:

- a) Naq ak xaqab'amank ut maraj xk'ayiman xjunes, tixqaxtesi li xkuent tento xkolb'al ut xtusb'al ru li k'a're ru tixb'anu laj b'anuhom re ut laj raqol aatin, wi' li xk'ayinkil chiru li tenamit, tixkoq li xchaq'rab'il xb'aan laj k'ayinel jo' chanru naxye li rach'ab'ankil. Li sachok chiru li chaq'rab' xb'aan li xb'anuman a'an sa' xb'een laj to' na kolok ut ta'tojmanq ruk'in xtz'aq li xk'ayiman wi' jo'kan naraj ut maraj xb'anuman sumenb'il xb'aan li chaq'rab';
- b) Li tasachmanq chirix li xk'ayinkil ut maraj reechaninkil re tixtoj a'an sa' xb'een laj to' nakolok;
- c) Li xtojb'al li jo'nimal nakana re li tento xkolb'al ta'b'anumanq jo' naxye li xe' xaqab' ut maraj jo' chanru li xk'uub' li xe' xb'anu ruk'inel laj to'ninel kolb'ileb', sa' xb'eneb';
- d) Naq ak xsaho xchool li teneb'amb'il xkolb'al ta'tojmanq li jalan li tento sa' xb'een xkolb'al ruk'in xkolb'al li k'a'wan ruk'in li rilom rub'el; ut,
- e) Li ta'soorinq, wi' jo'kan, taq'axtesimanq re laj to' nakolok wi' wan raj junaq xsoorin, laj to'ninel nakole'k naru tixpatz' to' tz'aqal xtojb'al re li xsoorin wankeb' sa' ajl li wan reetalil sa' li tz'iib' a'in.

65 RAQAL. Xb'anunkil li yal ta'raj xch'ool.

Laj to'ninel kolb'il ut laj to' nakolok texk'e sa' li xhuhil li sum k'uub' re xkolb'al, ut maraj ha'yaal li k'iru honal, naq toj maji' ut maraj sa' li xhonalil li xb'anunkil chiru chaq'rab' jo' naxye sa' li chaq'rab' a'in xk'ulub' xb'anunkil re xkolb'al li k'a'wan ta'kamanq sa' xjunesal sa' eb' li tz'iib' ut xb'ehil li xe' xk'uub' chi maani' xe' puersin ru.

Naru xkuub'ankil li xqaxtesinkil ut chanru rach'ab'ankil li us ut chanru naru xb'anunkil re li xk'ayinkil ut xyeechi'inkil ut, ha'yaal k'aru chik wi' ink'a' nak'eeman xb'een li xk'uulub' chaq'rab'inb'il xb'aneb' ut junaq ro poyanam wi' li xhuhil li xto' ut li xk'eeman re chi kole'k, eb' a'an naru nake'xaqab' li xb'anunkil jo' chanru naxye sa' li chaq'rab' re li k'uuleb'aal chixjuni re xk'uulankil ut xchaqrab'il li loqok-k'ayink.

66 RAQAL. Li tixb'anu laj to' nakolok.

Sa' chixjunil li naleb' ta'kanaaq chi kolb'il li xk'ulub' laj to' nakolk re xpatz'b'al li xb'anuman ut li xpo`bal xb'aan naq xnume xb'iisul li xb'anunkil li xk'ulub' xb'aan laj to'ninel nakole'k.

67 RAQAL. Li xpatz'b'al.

Ha'yaal ani laj to'ninel k'eeb'il chirix chik naq ak xpatz'man li xk'ulub' re laj to'ninel kolb'il ruk'in laj tojonel li xk'as li tento, xkolb'al re xb'een aj to'ninel.

67 RAQAL. Xramb'al li xk'ulub' re k'ayink re laj to' na kolok.

Li xk'ulub' laj to' nakolok jo' aj k'ay sa' li xb'ehil li loqok-k'ayink nak'aman chi ink'a' chik ta'ruuq xb'aanunkil sa' xhonalil naq xk'ul li xhuhul li resil li xtiklajik li xb'ehil li xb'anunkil sa' xb'een, jo' chanru li xchaq'rab'il re xb'anunkil re li chaq'rab' a'in. Li xramb'al a'an yooq chalen naq ta'b'anumanq toj ta'osoq ab'anan wi' laj to'ninel nakole'k tixsume chi k'anjelak.

69 RAQAL. Xnumsinkil li xkolb'al li k'a'wan.

Junaq poyanam na loqok junaq k'a'wan kolb'il sa' jun k'ayib'al re chixjunil ut maraj re junaq ajw' xb'anunkil ti xk'ul li hu re reechankil li k'a'wan kolb'il rix tz'iib' anb'il junxil chaq naq toj maji' nab'anuman.

XWAJXAQ XJOLOMIL (VIII)

AJ ILOL RE

70 RAQAL. Ch'ol re li tixb'anu.

Li jun ch'ol naru te'roksi sa' li xhu xe'xaqab' li xkolb'al li k'a'wan li ch'ol li tixb'anu, b'ar wi' ta' yeemanq naq wil' te'xwech' rix li xtz'iib'al rix, xb'anunkil ut junaq chik li na el chaq chirix li xhuhul li xe' xaqab' re xkolb'al li k'a'wan, li ch'a'aj a'an ta'k'ubamanq ru ruk'in jun aj ilol re.

XB'ELE XJOLOMIL (IX)

CH'A'JKILAL CHIRU LI CHAQ'RAB' UT LI CH'OCH' TIXTAW LI XB'ANUNKIL LI CHAQ'RAB' A'IN

71 RAQAL. Chaq'rab' li na oksiman re li xkolb'al li k'a'wan ink'a' wan sa' xk'ab'a.

Li xkolb'al li k'a'wan maak'a' sa' xk'ab'a sa' xb'een li xjun xaqalil nab'anuman ruk'in li xchaq'rab'il li na'jej wan wi' li k'a'wan jo' chanru li xchaq'rab'il li xaqab' anb'il, puktasinb'il resil ut na nawom naru roksinkil, chi ink'a' tixch'ajkila li xaqab' anb'il sa' li raqal wuqlaju xkak'al (57) tz'iib' d) re li chaq'rab' a'in, reheb' li nake'tenqan re junelik ut re jalan k'a'wan tz'iib' anb'il tz'aqal jo'keb' a'an li ch'iich' terto xtz'aaq, na nawman ru ruk'in li rajlil li xk'ab'a ut li xtasalil wi' li k'a'wan na oksiman sa' jalan, jalan chi ochoch, na oksiman li chaq'rab' re li wan wi' re laj to' nakolok.

Wi' laj to'eb' nake'kolok wan naab'al li rochochob', naoksiman li chaq'rab' b'ar wi' laj to' na kolok wan li xna'aj li xk'ay.

Wi' li xkolb'al li k'a'wan wan rilom, ha'yaal k'iri xyaalal ruk'in naab'al chi na'jej, li xk'eeb'al li xwankilal xpuktasinkil resil ut li rilom re xkolb'al tento naq ta' ilmanq xb'aan li xchaq'rab' li na'aj b'ar wi' wan laj to', nakolok wan li rochoch sa' xhonalil li xk'uub'ankil li xkolb'al ink'a' wan sa' ajl li wan sa' li chaq'rab' a'in.

Eb' li xk'uubaman re xb'anunjil re xkolb'al li k'a'wan re junxaqalil tento ta'xaqab'aaq xb'aan li chaq'rab' re li na'jej b'ar wi' li wankeb' k'a'wan, sa' li honal naq xb'anuman li xkolb'al a'an.

Wi' laj to' na kolok naj jal li xna'aj li rochoch laj to' na kolok ti xtaqla li rilom ruk'in li xpuktasinkil li ut li rilom re xkolb'al li k'a'wan, chiru li rox poyanam li te'xk'ul li xk'ulub' sa' xb'een li xkolb'al naq xnume'sa' li ak' na'jej. Ab'anan, laj to'ninel kolb'il wanq xhonal chiru lajeeb' roxk'aal (90) kutan, jo' jun honal re xmaatan li xaqab'amb'il chalen naq xjal li rochoch laj to' nakolok, re naq ta'ruuq xb'anunkil li xtz'iib'ankil li xkolb'al sa' li tz'iib'leb'aal li xak' ochoch laj to' aj kolonel sa' li honal a'in laj to'ninel kolb'il tix chap li rilom re xkob'al li tz'iib'amb'il jo' li xchaq'rab'il re li rochoch jun chik. Li ak' xtz'iib'ank a'in t'ab'anumanq jo' li chaq'rab' re li ak' ochoch re laj to' nakolok.

72 RAQAL. Chaq'rab' na oksiman re xkolb'al li k'a'wan sa' xk'ab'a.

Chirix li xkolb'al li k'a'wan sa' xk'ab'a, li xpuktasinkil resil tento xb'anunkil jo' aj naj k'uub' li tenamit b'ar wi' naj k'eeb' li k'a'wan chi kole'k, wi' li k'a'wan a'an kolb'il wan ruk'in, ha'yaal k'iru xyaalal ruk'in nab'aal chi na'jej, li k'uub'amb'il wan xwankil resil ut rilom ut xb'anunkil te'ilmanq xb'aan li chaq'rab' re li na'jej a'an b'ar wan wi' li k'a'wan chi kole'k, sa' xhonalil li xk'uub'ankil li xkolb'al li k'a'wan.

Wi' li k'a'wan chi kole'k ta'numsimanq sa' jun jalan tenamit jalanil na'ajej b'ar wi' xk'eman li resil re li xkolb'al li k'a'wan a'an li xchaq'rab' re li ak' na'jej tixaqab' chanru tixpuktasi li resil ut li rilom re xkolb'al li k'a're ru a'an. Chiru laj to'ninel aj tz'iib'eb' ut li ro poyanam li te'xk'ul li xk'ulub' ruk'in li xkolb'al ruk'in li xnumsinkileb' li k'a'wan a'an. Ab'anan, li rilom re li xkolb'al li k'a'wan li xk'e resil jo' chanru naxye li chaq'rab' ruk'in li xjunxil na'aj re li k'a'wan chi kole'k, nakolman wi' li xkolb'al na puktasiman resil jo' chanru naxye li chaq'rab' re li na'jej li wan wi' sa' li lajeeb' ro'k'aal (90) kutan chirix li xnumsinkil a'an.

73 RAQAL. Chaq'rab' na oksiman re xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li k'a're ru ink'a' re junxaqalil.

Eb' li xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een li k'a're ru ink'a' re li jun xaqalil, xpuktasinkil resil, ut li rilom chiru rox poyanam li ta'keheq li xk'ulub' re xkolb'al li k'a'wan sa' xb'een k'a'wan a'an, ta' xtaqla rib' ruk'in li chaq'rab' re li na'jej b'ar wi' tixk'erib' li rochoch laj to' nakolok, sa' li honal re li xaqab'ankil li xkolb'al li k'a'wan a'an.

74 RAQAL. Rochoch laj to' nakolok.

Re xb'anunkil li chaq'rab' a'in sa' li xjolomil, laj to' nakolok nayeeman naq a'an aj aran b'ar wi' na wan wi li chixjuni li k'iru re li wan chi k'ay ut maraj li xk'ayib'aal.

Wi' laj to' nakolok ink'a' tz'iib'amb'il sa' li Tz'iib'leb'aal K'ay ink'a' ta'ruuq chi k'ayink jo' chanru nab'anuman ut maraj maak'a xna'aj chi tz'aqa re k'ayink ut maraj ch'a'aj xaqab'ankil, nayeeman rochochil sa' li xna'aj tz'aqal wan wi'.

XLAJE XJLOMIL (X)

LI NARU XB'ANUNKIL SA' XRAQIK

75 RAQAL. Li ink'a' naru roksinkil.

K'a'aj wi' li wan sa' li 8 raqal re li chaq'rab' a'in, ink'a' naru na oksoman re xkolb'al li k'a'wan eb' li raqaleb' a'in: 880, 881, 884, 886, 889, 892, 898, 899, 900, 912, li lajeeb' rajlil re li xtasalil 1125, eb' li raqal 1188 toj 1192 chixjunil re li Chaq'rab' re li Chixjunil.

Jo'kan ajwi', ink'a' naru roksinkil re xkolb'al li k'a'wan li ro' tz'uq (5⁰) re li raqal 294 re li Xchaq'rab'il li Xb'anunkil Chixjunil ut re li K'ayiink ut li raqal 50 re li Xchaq'rab'il li Chaq'rab'; jo'keb' ajwi' chixjunil li naru xb'anunkil xb'aan li chaq'rab' li ta'ramoq li xaqab'amb'il sa' li chaq'rab' a'in.

76 RAQAL. Na k'uub'oman ru li raqal 916 re li Chaq'rab' re Chixjunil, li na kana chi jo'ka'in:

"Raqal 916. Li naru xb'anunkil re li k'a'wan re yalaq ani ut li na maqman naru roksinkil re li k'a'wan re li k'aleb'aal ut maraj aj yib'anel b'ar wi' ink'a' te'xjal li xwanjik ut li wan reetalil sa' li Xchaq'rab'il li Xkolb'al li K'a'wan."

77 RAQAL. Na k'uub'oman ru li raqal 1124 re li Xchaq'rab'il Chixjunil, ut a'an na kana chi jo'ka'in:

"Raqal 1124. Li na Tz'iib'aman wi' li k'a'wan sa' xk'ab'a' a'an ju ochochnal re chixjunileb' ut li rajom re tz'iib'ank, xk'eeb'al reetalil ut maraj xsacb'al li nab'anumanut li na xaqab'aman re li xbanunkil ut jo'kaneb' aj wi' li xk'ulub' tz'aqal sa' xb'een li k'a'wan re li jun kab'al un maraj ink'a' re lu jun kab'alnaru xnawb'al ru, ink'a' wan sa' ajl li xkolb'al li k'a'wan li nayiib'aman jo' chanru naj xaqab' li Xchaq'rab'il li xkolb'al li k'a'wan."

78 RAQAL. Xb'anunkil li Chaq'rab'.

Li naru xb'anunkil li naru xb'anunkil xb'aan li chaq'rab' b'ar wi' nayeeman li k'a'wan, tento xk'eeb'al chi xnaw li xkolb'al li k'a'wan, jo'kan, li xwanjik naru roksinkil li naaxaqab' li chaq'rab' a'in.

Sa' eb' li xkolb'al li k'a'wan, naru xb'anunkil li xaqab'amb'il re xk'amb'al chi tojb'il.

79 RAQAL. Ink'a' tento xb'anunkil re li Xhuhil li Ch'och'.

Re xaqab'ankil, xch'utaminkil, naru xchapb'al, xjalb'al ut maraj xsachb'al re li xkolb'al li k'a'wan, jo' ajwi' li Xtz'iib'ankil re Xkolb'al li K'a'wan ink'a' naru na oksiman li raqal 1576 re li Xchaq'rab'il Chixjunil, jo' kan ajwi' ha'yaal k'iru li ta'ramanq ut maraj li xchaq'rab'il li wan reetalil re xteneb'ankil li xhuhil li ch'och'.

80 RAQAL. Sum k'uub' xaqab'amb'il ut li xwanjik sa' chaq'rab'.

Li sum k'uub' ut li xaqab'amb'il sa' chaq'rab' wan xwankil sa' li hoanal a'in ut maraj wan sa' li honal naqx ok chi wank xwankil li chaq'rab' a'in tento naq yookeb' xberesinkil li xb'ehil ut li xe' xaqab' chi tz'aqal eb' a'an.

Li k'a'wan tz'iib'amb'il chaq junxil naq maji' wan li chaq'rab' a'in, tento naq toj wanq li rilom jo' chanru xe' xtz'iib'a sa' li xtz'iibankil chaq junxi. Eb' a'an wankeb' li xk'ulub' re xtz'iib'ankil eb' li k'a'wan a'an sa' li Xtz'iib'ankil li K'a'wan Kolb'il, re naq ta' puktasimanq li resil re naq ta'rab'i li poyanam re laj to' nakolok, ut re naq ink'a' tixtz'eq li rilom xaqab'amb'il chaq li xe' xk'ulub'an. Ab'anan ha'yaal li k'iru chi ink'a' us aj naleb'il chirix chik a'an li ta' xaqliiq sa' xb'een ha k'a'wan a'in chirix li xaqab'ankil li chaq'rab' a'in, tento naq tixb'anu li naj ye li chaq'rab' a'in ut tento tixb'anu xk'eb'al chi nawe'k li xwanjik li k'a'wan a'in, re naq ink'a' wanq junaq naleb' sa' muqmu.

81 RAQAL. Xchaq'rab'il.

Li nak'ejolomin re li Tenamit tixaqab' jun li honal li ink'a' ta'numeeq chiru lajeeb' ro'k'aal (90) kutan, ajlanb'il li kataneb' a'in sa' xhonalil li xaqab'ankil li xwankil li chaq'rab' a'in, li xtusulal ru re roksinkil a'an.

82 RAQAL. Jo' najtil ru.

Li chaq'rab' a'in tento xpuktasinkil resil sa' li Hu re li na K'eeman wi' chi nawe'k chixjunil li na xaqab'aman (Diario Oficial) ut ta' ok chi wank li xwankil sa' li wiib' xb'e li po re li chiab' wajxaqib' xwaq oq'ob' (02-01-08).

XTAQLANKIL RUKINEB' LI NAK'E' JOLOMIN LI QA TENAMIT RE XWANKIL, XYEEB'AL UT XPUKTASINKIL.

TZ'IIBANB'IL SA' LI ROCHOCHIL LAJ K'UUB'ANEL CHAQ'RAB', SA' LI TENAMIT WATEMAAL, SA' LI KAYIB' XKAK'AAL RE LI PO OCTUBRE RE LI CHIAB' WUQUB' XWAQ OQ'OB'.

**RUBEN DARÍO MORALES VÉLIZ
AJ JOLOMINEL (AWAB'EJ)**

**JORGE MARIO VÁSQUEZ VELÁSQUEZ
AJ TZ'IIB'**

**JOB' RAMIRO GARCIA Y GARCIA
AJ TZ'IIB'**

ROCHOCIL LI K'UUB'LEB'AL CHAQ'RAB': Watemaal, 8 re li po noviembre re li chiab' wuqub' xwaq oq'ob'.

CHI PUKTASIMANQ UT CHI B'ANIMANQ.